

אונקלוס

דברים לב האזינו

שעה

לב 7 * האזינו השמים ואדברה * אציתו שמא ואמלל ותשמע

רש"י

לקט בהיר

(א) כלומר לא אל השמים מדבר, שכן לא מנינו בכל הפרשה דיבורים לשמים, וזה מיושב למה לא אמר האזינו השמים דברי, אלא אחס שמים האזינו ותהיו עדים ואדברה לישראל, ואמר "מתרה" בהם, שלא רק ספור דברים מה שהיה ועתידות אני אומר להם מה שיהיה, אלא התראה יש בדברים הללו, והתראה רביעה להיות צפני עדים (רא"ם), וזה מיושב ג"כ למה בכלל לומר האזינו השמים הלא הם

שומעים ממילא, אלא לומר שרביבים להאזין להבין ולידע שהתראה יש כאן (ג"א): (ב) ר"ל צפ' ואחזקן וכן צפ' נצבים אמר משה לישראל שהולך להעיד בהם שמים וארץ (רא"ם), והכוונה בזה שלא רק העדים רביבים לידע ולשמע ההתראה אלא גם המתורה לריך לידע שדיבור זה התראה היא לו ושיש עדים בהתראהו (ג"א), עוד יש לבין זו, שלא אמר בפירוש ואדברה לישראל א"כ יש פתחון פה לומר שלא לנו דיבר אלא לשמים וארץ, לזה אמר שאין כאן חשש זה שכבר אמרתי להם לישראל שאני הולך להזמיןכם עדים עליהם (מ"ל), ואמר וכן ותשמע הארץ, פי' גם זאת היא בדרך זה כמו האזינו השמים שגם הארץ תשמע התראה, הגם שלא אמר בארץ ואדברה, מפני שכן דרך המדבר והכותב (וצפרט שירה) לשנות אמרותיו בנוסחאות שונות, ומה דלא כיליינהו בהדדי לומר האזינו שמים וארץ ואדברה, משום שהשמים מכובדים יותר מן הארץ (רא"ם), וזה פשוטו ופשוטו ונכון הוא, ורבותינו בפרש"י אמרו למה לישא ח"ל לפי שהיה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ אמרי פי' צא ישע"י וסמך לדבר ואמר שמעו שמים והאזינו ארץ שמעו שמים שהיה רחוק מן השמים והאזינו ארץ שהיה קרוב לארץ עכ"ל הפרש"י, וכן כתב יוצ"ע, הנה פי' אומרים שהיה משה קרוב לשמים ידוע לכל בר ביה רב, שהלא עלה שמים לקבל תורה ושהה שם ק"כ יום נשמתו וגופו הק' והמוכך להם לא אכל וגו' והיה רחוק מן הארציות כרחוק מזרח ממערב, ולשון רבותינו צעלי חוס' לפי שאומנתו של משה בשמים, ובדברי רז"ל אלו מיושב שמתאר שחלקן למה שינה לשונו הפך מיסע"י, אבל אינו מיושב עדיין למה באמת חלקן ולריבין אנו לדברי הרא"ם משום כבוד שמים: (ג) כוונת הקוש"א, בשלמא בלא האמור יוכלנו לומר דבלא כוונה דיבר אליהם לפי שהיו שם לפניו אמר האזינו בדרך המתאמת שאומר צערו לכל מי שמלא, וכמו ישע"י הנביא שלא העיד בהם כלום אלא אמר בניס גדלתי וגו' ואמר שמעו שמים וגו', אבל לפי מה שאמרנו שהזמין לעדים למה דוקא שמים וארץ, ועוד הלא עונש מן השמים אין לריך התראה ועדים, ועוד מה יועיל ההתראה עתה אם יעשו התועבות שנים רבות אח"כ, וע"ז מירך ב' חירוים, (א) שהה"י אין זו התראה כדי שיעשו, אלא שלא יבואו בטענה שלא מגיע לנו כל כך קללות ופורעניות וצפרט הסתרת פנים וגלות מוח לארצם, יטענו ויאמרו יעניש הקב"ה אותנו בתוך ארצנו ולא יסחיר פניו שזה יגרום פורענות בלי גבול יותר מן הראוי, לזה העיד עליהם בהתראה שקבלו עליהם כל זאת בצריות, ודוקא שמים וארץ שהם קיימים, והנחלת יעקב כתב שזורך העדים כדי שישמעו ישראל שיש עדים ועל ידי זה יזהרו ביותר, והשנית כדי שהעדים צעמם ישלמו להם מעשיהם בין לטוב ובין לרע, וזה מיושב למה דוקא שמים וארץ ולא הרים וגבעות, ובפ' נצבים (ל' י"ט) מביא רבינו טעם

אור החיים

(ב) א. האזינו השמים וגו'. יש להעיר ראשונה למה אמר ואדברה ולא אמר על זה בדרך האזינו השמים דבריי", ב' לשמים אמר לשון לוי האזינו לנוכח ולאמר למה לא כלל אותם יחד ויאמר האזינו השמים ותשמע"י שהיה לו לומר ושמעי הארץ, ה' למה

אור בהיר

(א) כי כשהתחיל לומר האזינו היה לו לסיים מה שיאזינו, הגם שמוין מאליו, על כל פנים למה לא דיבר בדרך ישר, הלא אין לריך להארץ לשון, ואדברה. (ב) והוא לשון נסתר, כלומר אני אדבר והיא תשמע.

לשמים אמר ואד
פי אמירה רכה,
אמר אמרי. ורל
משה שהיה קר
וגו"י) ישעיה שכ
שמעו שמים
מכדקדוקים"י)
לומר, וקודם
האזינו, והנה ה
אזין, והשני הל
שהשומע רחוק ו
שבלא כטיית אז
יגיד שכל כך או
אמר האזין, ודרך
סובלת גם כן דר
ובזה יחישבו
שקדמונינו צחרו
לתורה"י, ובענין
הפירוש מנגד
הלכה, ומה גם
צפסוק"י) כאשר
מישבים זו כל
שהשמים הם על
משה שיטו אזנכ
אזנכם לשמוע ד
מעממה"י) בלא
ויכולה לשמוע חי
אומרו אמרי פי
זה הכוחנו ישוב
ואחד קרוב לזה
לו, לרחוק קרא

(ג) וכי יש אמרים שא
בדרך הא'. (ה) כ
הלכה. (ז) שהפנ
מיושב דקדוק א' וה'
למשה לכותבם בחורה
וגו'. (ד) כ

האזינו השמים ואדברה וגמית הלל אמרי כ -
בשפת צדיקים ר' בצור - נתי הטקנה לקינא תג בסוכות

וּתְשַׁמַּע הָאָרֶץ אִמְרֵי־יְיָ: ב יַעֲרֹף אֶרְעָא אִמְרֵי פְמִי ב יִבְסַם כְּמִקְרָא

לקט בהיר

רש"י

אחר על שמים וארץ כדי שילמדו מהם שלא שינו את מדתם, משום דשם מדבר לישראל והוכיחם וטעם זה ג"כ מחוכמה היא, אבל כאן מדבר אל העדים שידעו ויבינו מה הוא עדותן (ד"ד), ויש שאין גורסין "ועוד" אלא לעולם ועד, ולפי"ז הוא כולו טעם אחד, ויהיה פירושו, כי היאך יעידו שמים וארץ הלא אין להם פה ואין אומר ואין דברים, אלא זו יהיה העדות שיתנו שכן ועונש וצוה מעידים שקבלו עליהם הברית (כ"י): (ד) לעולם בעולם הזה, ולא לעתיד לבא (מ"ל), וכן תרגמו יונ"ט, וכן שנינו בספרי עתידה כנסת ישראל שחאמר לפני הקב"ה רבש"ע הרי עדי קיימים שנאמר העדתי נכס היום את השמים ואת הארץ אמר לה הרי אני מעבירן שנאמר (ישעי' ס"ה י"ז) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה וגו': (ה) רק ואח"כ, ור"ל שגם האדעתס מן הארץ וגלוחס יבא על ידי שמים וארץ שכאשר יהיו ברעב וצמא ימנו ביד חייב (ג"א), ויש להוסיף ולהרחיב דברי הגו"א אלו, שהרי צ"ו ואתחנן אמר הכתוב העדתי נכס היום את השמים ואת הארץ כי "אבוד חאבדון", הרי שעדותם לא רק על השבע והרעב, אבל בדפוס הראשון מסיים מאמר זה בהוספה זו"ל דין כאמור יד העדים תהיה זו בראשונה ויד כל העם באחרונה עכ"ל, והגם שנאמר שתלמיד אחד כתבו בפנים אעפ"כ נראה שכוון הוא בדעת רבינו, שהרי אמר בלשוננו ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים "תחלה", ולפי"ז יהיה כוונת רבינו לומר משל דומה לנמשל, שמים וארץ הם יד העדים והאומות הם יד כל העם: (ו) ר"ל אין זה לזוי שמלווה ואומר שילמדו

אור החיים

אמרי פי כי הגוף להיות טבחו מהמושכלות
← ריך המירה רכה לשמוע. עוד נחזון לדבר עם הדרגות הנמלאים בישראל, אחד הם גדוליהם וראשיהם, צ' כמה המון העם שאין להם שם צעם, וכונה לגדולים צעם שמים שהם במדרגה גדולה, והקדימם, ודיבר להם בלוי האזינו השמים, ואחר כך אמר והשמע הארץ פירוש מעלמנן ישמעו ההמון הנמשלים לארץ כשיראו גדוליהם הולכים בדרך נכון, וכאומרם ז"ל (זוכר ח"צ ל"ו): וזה לשונו אי רישא דעמא אתהקן כולא אתהקן. עוד ירמוז אם יאזינו דברי תורה אז יהיו נקראים שמים, וכוא אומרו האזינו צוה אתם נחשבים שמים, על דרך אומרו (תהלים פ"ב) אני אמרתי אלהים אתם, וכמו שהארכנו בפרשת בראשית (ו' ג') שעל ידי מעשה הצדיקים גם החומר מהפכים אותו ועושים אותו לורה, ועל ידי מעשה הרשעים מהפכים הלורה לחומר, וכבר אמרנו כי הלורה תהיה צעם

אור בהיר

שם קיימים לעולם" (ספרי), ועוד * שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכר * הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו עלם, ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה (שנאמר) (י"ה י"ז) ועלר את השמים ולא יהיה מער והאדמה לא תתן את יבולה, ואחר כך ואבדתם" מהרה על ידי האומות (תהי' - ספרי): (ב) יַעֲרֹף כְּמִקְרָא לְקַח. זו היא העדות שתעידו" שנינו נוטמאות * ולא עוד אלא - לעולם ועד שאם * שכוון שנאמר (דברי ט' י"ז).

שמים" והחומר יתחם צעם ארץ, ואומרו ואדברה פירוש לא בשעת הטובה לצד תאזינו אלא אפילו בשעה שידבר קשות בתוכחות על עון לריכין להאזין, ואומרו והשמע הארץ וגו'" פירוש שאפילו אחר פרידת הנפש מהגוף ותשאר בחינת הארץ לצדה אף על פי כן השמע הארץ אמרי פי, פירוש על דרך אומרם בספר הזוהר (ז"ח בראשית כ') וזה לשונו לאינה וראינה וגו' עתידה בת קול לאתערא בכל ליוגא וליוגא צבתי קברי ואומרת לאינה וראינה פוקו מתחות בלאותא דעפרא ואתערו משנתכון צנות ליון כמה דאת אמר מה הליון הלז ע"כ, הוא המאמר שמצטיח ה' לצדיקים שישמע גופם אחר שיכיה בארץ, וכוא אומרו והשמע הארץ אמרי פי, וממולא דבר אתה למד שמי שלא יאזין דבר ה' לא ישמע גופו כשוכן בארץ את קול הכרו הכוא ולא יהיה עפרו ננער:

ב. יַעֲרֹף כְּמִקְרָא לְקַח. פירוש על דרך

(י) ואם תאזינו דברי תורה תהיו שמים מכל וכל אפילו גופכם. (יח) לשון עמיד. (יט) מה כוונת הכתוב בלוחו שהיה החורה

אולפני יתקבל
ברוחי מקרא

שחני אומר צפנ
חיים לעולם כמ
יערפו" השמים
יעוף*, וכן (תהי' י
כ"ח): תזל כמ
שהמטר יש צו*
שנינו נוטמאות * נתתי
ומעגליך דרכים של
כמו יערפון על דו
צריכים, שלא ראי ז

אומרם ז"ל (אז
וכו', יכוון הכתוב
לזון ולפרנס כמ
שיעור הכתוב י
וכאילו אמר יענ
הוא שאל מהא
פרנסתו, וממול
מפיהם עיפי ח
מה שפירשנו צמ
פירוש אם ראוי
שכינה ללימוד
למעשה המטר
שהמטר מניעחו
החורה הערפנו
חאצו וגו' ואם
צמלות שונות לו
שצבתו וחורה;
לקחי שבי' נחנה
אלהים, והגם נ
כלולים כל מה;
פי"ג), וכנגד ח

כמטר, ולמה למשל
אגב לשון זה, וכן חו
כדבר היקח מיד לי

ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שְׁם־בְּנֵוֹ הַנוֹלָד־
 לוֹ אֶשְׁרֵי־יְלֵדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק; ד וַיִּמַּלֵּךְ
 אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנֵוֹ בֶּן־שְׁמֹנֶת
 יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים; ה וַאֲבָרְהָם
 בֶּן־מֵאָה שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ
 אֶת־יִצְחָק בְּנֵוֹ; ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צָחֵק
 עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כִּלְהִשְׁמֹעַ יִצְחָק־לִי;

ג וקרא אברהם ית שום ברה
 דאתיליד לה דילידת לה שרה
 יצחק; ג וקרא אברהם ית שום
 ברה דאתיליד לה דילידת לה
 שרה יצחק; ד וגזר אברהם ית
 יצחק ברה בר מניא יומין כמא
 די פקיד ותה יי; ה ואברהם בר
 מאה שנין בר אתיליד לה ית
 יצחק ברה; ו ואמרת שרה חדוא
 עבר לי יי כל דשמע יחדי לי;

לקט בדיר

רש"י

להגר כשאמר לא יירשך זה (אליעזר) כי אם וגו'
 (מ"ל: ד) פי' תיבת אוחו אין פירושו לאברהם, שא"כ
 היל"ל אוחו או אליו או לו, אלא שייך לתיבת למועד, כלומר
 לאוחו המועד אשר דבר, לזה מביא רביה מאונקלוס שאינו
 מתרגם דמליל עמיה אלא דמליל יתיה, ועדיין אינו מספיק
 שתיבת אוחו הוא מראה באצבע על איהו דבר פעולה
 הנעשית על ידי דיבורו, כלומר דבר אוחו כמו עשה אוחו
 דדיבורו, וזה אינו, שהוא לא עשה את ט"ו בניסן דדיבורו, הוא עשה את המאמר ולא את המועד, לזה הוסיף רש"י שקבע
 שריטה כזכור א"כ עשה פעולת המועד דדיבורו שהוא הקביעות והשריטה ועל אוחו קביעות מראה תיבת אוחו
 (רא"ם: ה) ב' דברים תיקן רבינו, הא' שאין פי' יצחק שחוק ולעג אלא שמחה, ועוד שאין תיבת לי פשוט כמו בשאר
 מקומות שפירושו אליו לחבר לי ולהוסיף לי, אלא פירושו בשבילי על יצועתי, אבל לפי האגדה שה"י יהיה פירושו פשוט
 (בד"א), ועוד הולך להביא האגדה משום הקושיא שרה נפקדה אחרים מה איכפת להם (ב"ר), ולפי המדרש מה שאמר
 הכתוב כל "השומע", כי מי שמע פקידת ונסים שנעשו לשרה ידע שזכותה נפקדו השאר ושמתו עמה, אבל הרחוקות שלא
 ידעו את שרה הגם שנפקדו תלו במקרה (גה"ק), ומה שאמר הרבה "חולים" עיין לקמן אות י"ח:

המועד (השר) דבר"י וקבע, כשאמר לו (י"ח י"ה)
 למועד השוב הלך שרט לו שריטה* כזכור אמר לו
 כשחגיע חמה לשריטה* זו צננה האחרת תלד (הנה):
 (ו) יצחק לי. ישמח עליה, ומדרש האגדה (ב"ר)
 הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו
 ציוס, הרבה חפלות נענו עמה, ורצ שחוק היה
 שיעו להחיות. שירטה. לשירטה.

אור החיים

העליון להוליד ולה היתה לו אלה מעלמה דנוקצא
 יכיון הכתוב כי ילדה אז וגם ילדה צו הכנת לידה
 אחרת לזקנה שנית של אברהם, כי יש לך לדעת כי
 מן ההחלט הוא להשיג אדם צעולם הזה דבר חדש
 אם לא יקדים הכנת המקבל כידוע לחכמי חמת,
 ואם לא היתה ליצחק אלא הנפש שמעלמה דנוקצא
 ויהיה חסר הכנת הקבלת נפש מעלמה דזוכרה לא
 חושיל לו העקידה, וזה הוא שדקדק לומר ותלד וגו'
 הודיע שילדה לבני זמני זקנתו האי היא עת לידתו
 והבי היא ההכנה לעת זקנה אחרת של אברהם

שהיה זמן העקידה. או ירמח לזקונו זקנתו חקנת
 אשתו על דרך (לעיל י"ח י"ג) אומרו אחרי צלתי
 וגו' ואדוני זקן:
 ג. בְּנֵוֹ הַנוֹלָד לוֹ אֶשְׁרֵי־יְלֵדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק;
 בן אחר שהוא ישמעאל לוח אמר הנוול לו
 לדבר הנאות לו להקראות עליו לתכלית תאוות מה
 שלא אמר הכתוב בן צלחה ישמעאל. ואומר אשר
 ילדה לו שרה רמז למה שהיו מתפללין תמיד
 אברהם היה אומר כל הזרע שלי יהיה מזדקת זו
 ושרה גם היא זכו, כנגד תפלתה אמר ילדה לו,

אור בדיר

קב) כל זה מיותר, והיה די ויקרא אברהם את שמו יצחק.

ד ואמרת מאן
 קאברהם קניין
 שרה ארי ילדיה
 ה ורביא רביא
 אברהם משתני
 דאתחסי ית
 שרה ית בר
 דילידת קאב
 י ואמרת קאברו
 קדא וית ברה
 אמקא קדא עב

צעולם: (ו) מי
 וחשיבות, כמו (ו)
 כ"ח מי ברה אליו
 הקב"ה מציעה ו
 ולא אמר דבר, גו
 לאברהם (ב"ר): ד
 לשון רבים, ציוג
 עמכם" והיניקו
 ילדה שרה אלה ה
 - ב"ר פ"א: (ה) וי'
 משה גדול.
 ואבימלך (מנה) כ"י
 כוכבים", כמו
 (ד"ה) לשון גילוי
 צי, (ד"ה) לשון
 הנערים וישחקו
 מתשובת שרה כי
 אהב למד) שהיה
 ש"י ימה הוא ובי הוא - וי'
 דעת אידך תנא צב'
 אם ימים רבים, או
 הזמין, אלא ודאי ש
 לשון נקבה, ולימא,
 הוא שפי' מנחם הו
 וכמו שאמר רש"י ב
 למה הוליא הכתוב

עין משפט
גו פתוח
לכ מה פתח
לכ מה פתח
לכ מה פתח

תורת הבית
(א) חסד דת הולך
(ב) חסד דת הולך
(ג) חסד דת הולך
(ד) חסד דת הולך
(ה) חסד דת הולך
(ו) חסד דת הולך
(ז) חסד דת הולך
(ח) חסד דת הולך
(ט) חסד דת הולך
(י) חסד דת הולך

פרק תשיעי
אמר רבי עקיבא

אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא
אמר רבי עקיבא

פסוק: אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת

תבלין טעם וטעם טעם והן מן אחד... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

שפיר ורבו... אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

סדרת השנים

שפיר ורבו... אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

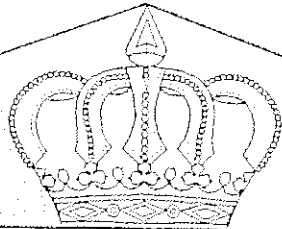
אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

אמר רבי עקיבא... שבת... תבלין... טעם וטעם... פירוש רבי... אמר רבי עקיבא... שבת

6

Taitleboim, Moshe, 1759-1841

עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעוה"ש"ח

ספר

ישמח משה

על התורה

המינו זגם חקרו כבוד הרב הגאון הגדול הריף ובקי הצדיק הקדוש, בוצינא קדישא, הסידא ופרישא, אור ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, מאור הגולה,

מור"ה משה איש האלהים טייטלבוים זצוק"ל

אב"ד דק"ק אוהעל

בעהמ"ח ספר שו"ת השיב משה וספר תפלה למשה על תהלים

חלק רביעי - במדבר

הופיע אורו בראשונה בשנת הדר"ת זקנים בני בנים לפ"ק

וכעת נתחדש אורו ביתר שאת וביתר עז בתיקונים גדולים
כמבואר בשער השני

ברוקלין נ. י. • איך תשע"ג לפ"ק

דהיינו צלי גבול. (קכ"ב) והשיב לו 'הלח אשר ישים
 ה' צפי אותו אשמור', והוא צלי גבול ומכלית. ועיין
 מה שכתב הנזר הקודש (שם פרשה י"א) על הפסוק
 (ישעי' נח, יד) והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה'
 דבר, עיין שם (קכ"ג), והבן. ועל פי זה יתבאר (במדבר כה,
 י) 'אראנו ולא עמה וגו' דרך כוכב 'מיעקב' דייקא,
 לכך 'ומתן פאתי מואב', היינו הגבול, כי אז יהיו צלי
 מנרים, 'וקרקר כל בני שם והיה אדום ירשה', כי כל
 הגבולים יחבטלו וימשלו בכל העולם, והיינו 'וישראל
 עושה חיל', והבן.

הן עם לבדד ישכון. צאור ליום וא"ו למצ"י
 תקס"ו לפ"ק, אלי דבר יגונב בחלומי, דהכי
 פירושו, דאפילו בשעה שנקראו 'עם' שהוא לשון גנאי,
 כמצואר במדרש (במדבר פ"ב כ"ב) חטא העם הזה (שמות
 לב, לא), שיחת עמך (שם לב, ז), עם קשה עורף (שם שם
 ט"ו), מכל מקום 'לצדד ישכון', 'ובגוים לא יתחשב',
 ע"כ. ועיין במחנומא (ש"י שמו"ד פט"ו ז') מה שכתב
 על 'הן עם', דאותיות ה"ן אין להם בן זוג (קכ"א),
 ולפי דברי החלום, אפילו בשעה שהן אינם עושין
 רצונו של מקום, ה"הן שלהם לטוב, והבן, ולא כדברי
 אהבת דודים (דף מ"א) צפסוק (ירמ"י ב' י') הן היתה
 כזאת (קכ"ב), כנ"ל. (י"ח)

☆

74 עוד פירוש על הפסוק הן עם לבדד ישכון
 ובגוים לא יתחשב מי מנה עפר יעקב

— דרש משה —

ובגוים לא יתחשב. (קכ"ב) ע"ש שכ"ו ונמצא כשישראל עושים
 רצונו של מקום נמשלו בחשיבותם לאותיות ה"ן שאין להם זוג,
 ואם ח"ו עוברים על רצונו ית' יותר מכל אומות נמשלים גם כן
 לאותיות 'הן' בגרשיותם מכל האומות, ע"ש. (קכ"ג) בתרגום פי',
 'הא עמא בלחודיהון עתידין דיחסנון עלמא, וברש"י הוסיף 'הוא
 אשר זכו לו אבותיו לשכון בדר' והיינו כפי' התרגום, רק דהוסיף
 דייכנו לזה בזכות אבותיהם, ע"ש. ועל ספר דקרא 'ובגוים לא
 יתחשב', פירש התרגום, ובעממיה לא יתדרון גמירא. וכן פירש

למשה, משה אתה נתון קצבה לברכתיו. והיינו משום דברכה
 שבא מבשר ודם יש בו קצבה. (קכ"ב) ר"ל דעל כן אמר בלק
 בלשון כפול 'והנה ברכת ברוך', להורות שכלעם בירכם בברכה
 בלי גבול. (קכ"ג) 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך', בברכה שאין לה
 קצבה, 'כי פי ה' דיבר' וברכתו אין לה קצבה. (קכ"א) וד"ל אמר
 הקב"ה כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל
 האותיות אלא לעצמן, כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל
 העכו"ם אלא לעצמן מפורשים וכו', שנא' 'ה"ן עם לבדד ישכון

ציונים: (י"ח) ע"י בחבלה לטשה תהלים כ"ו ו' מש"כ בוח, וע"ע בישמה מישה ש"ם מעידים לחבלת שבת ד"ה הן הם.

אומר [לחוך קי נפלה] וכו', דהקשה הר"ש למה לי לטעמא ד'שאני אומר', הא אם אין צו כדי לזטל ואין צו כדי לזטל ויש צנייהם כדי לזטל קיימא לן דמנטרפין, אם כן הכא נמי מנטרפין. והשיב הרשב"א, דשאני החס ששניהן נכנסין בגדר הספק, ולכך מנטרפין, מה שאין כן הכא דהקופה שיש בה כדי לזטל אינה נכנסה בגדר הספק, ולכך אינה מנטרפת, ולכך נריך לטעמיה ד'שאני אומר', ע"כ, והכא נמי דכוותיה, והבן.

והנה מבואר צמקת צרכות צמוספת (דף י"ז. ד"ה ונפשי) ד'והיה זרעך כעפר הארץ' (בראשית כ"ד, י"ד), היינו שלא יהיה להם כליה כמו עפר שאינו מקבל כליה, ע"כ. והוה שאמר 'הן עם לזבד ישכון', דהיינו כתרנום שיהיו כולם לדיקים וירשו ארץ, ושמא תאמר אם כן יונלו גם העובדי כוכבים ומזלות על ידם, לזה אמר 'וצגויס לא יתחשב' כפירוש רש"י והתרנום, דאינס נכנסין בגדר כלל צנייהם לחשבון ודין של כליה, וצ"א הטעם 'מי מנה', ר"ל מי יוכל למנות צמנין הזה 'עפר יעקב', כיון שכבר הם משוליים לעפר ויש להם הצטמה שלא יהיה להם כליה, אם כן אינס בגדר הספק כלל, ואינס מנטרפין, והבן.

ונראה לי שזה פירוש הפסוק (ירמיה ל"א) 'כי בכל הגוים אעשה כלה' הואיל 'ואומן לא אעשה כלה' צמוס אופן, אם כן את לא תנטרף בהדייהו, והבן.

ועל פי האמור יש לומר סברא, דלפעמים לדיק שאינו גמור מועיל יותר להכריע לדורו מלדיק גמור, דלדיק שאינו גמור נכנס בגדר הספק להמשקל - מנטרף, מה שאין כן לדיק גמור, והבן. וכן יש לומר גם כן ברשע גמור (ק"ד), והוא ממש על דרך סברת הרשב"א הנ"ל. ועל פי זה יש לפרש הא דאיחא (פ"ג דתענית דף כ"א ע"ב) דצבצבותיה דרב לא הוית דצרת, סבר משום זכותיה דרב הוא, איתחוי בצלמא רב נפישא זכותא וכו', אלל משום האי גברא וכו', עיין שם וצמרהרש"א שמקשה מה צכך דנפישא זכותיה, כל שכן דרואי להגן, דיש צכלל מאחיס מנה. ולמה שכתבתי אחי שפיר. וגם יתישב הסתירה 'היש בה עץ' (צפ' שלח (במדבר י"ב, כ"ב)) ועי' רש"י שם (ד"ה היס) (ק"ח) דמשמע לדיק מגין, וילא אוכל להמלט ההרה' (צפ' וירא (בראשית י"ט, י"ט)) ועי' ברש"י שם (ק"ח) וכן 'מה לי ולך' דאליהו (מלכים א' י"ז, י"ח) ועי' ברש"י שם (ק"ח), והבן (ק"ח), ויתבאר היטב הלשון 'מה לי ולך', ר"ל מה הוא הדבר המשותף צנינו, 'כי באת אלי' להגן, כי אין שותפות צנינו, כי אני החייב ואחיה הזכאי הגמור, אם כן הוא רק 'להזכיר עוני', והבן.

ועל פי זה יתבאר גם כן המאמר (שבת נ"ה.) הללו לדיקים גמורים והללו רשעים גמורים (ק"ח), דהא שני תווין היה מרשים, ולמה הלל צאחד סגי, אלל וודאי דהיה צינונים דנידונין צדין הקל, ולא למיחה ולא להעדר הם נחונים (ק"ח), ועל ג' החלוקות מקשה מה נשתנו, או לדיקים יגונו או לרשעים יכריעו. ועל זה השיב כנ"ל (ק"ח), והבן.

— דרש משה —

לכלום. (ק"ח) ר"ל דאברהם ואליהו היו צדיקים גמורים, ועל כן לא נכנסו כלל לדין, ועל כן לא הגין זכותם עליהם, מה שאין כן במרגלים אמר להם משה רבינו שידקרוקו אם יש צדיק שאינו גמור. (ק"ח) בגמרא שם: אמר לו הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחם של רשעים תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו, אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים, ע"כ. ולכאור' יש להבין טענת מדת הדין, וכי לא ידעה שהללו צדיקים והללו רשעים. (ק"ח) ר"ל העל הבינונים לא היה רושם כלל. (ק"ח) ר"ל דיין צדיקים גמורים, ודין רשעים גמורים, אינס נכנסים בכלל הדין.

רש"י, כתרנום, לא יהיו נעשין כלה [לעתיד לבוא] עם שאר עובדי גילולים. (ק"ח) ר"ל דרשע שאינו גמור יכול להכריע את הדין לכף חוב, מה שאין כן רשע גמור אינו נכנס כלל לדין, על כן אינו יכול להכריע את הדין. ועי' לעיל בפ' נח (דף ק"ט) שכ' רבינו יסוד הדברים בשם הנזר הקודש, ואולם הנזר הקודש לא כ' כן רק גבי צדיקים גמורים, ולא גבי רשעים גמורים. (ק"ח) ז"ל: אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם. (ק"ח) וז"ל רש"י שם: כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשי בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל, וכשאבוא אצל צדיק אני כרשע. (ק"ח) וז"ל רש"י שם: עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשי עירי והייתי ראוי לנס, משבאת לכאן לא נחשבתי

ולא הבינך הענין יותר, אומר כי לפעמים הצדיק למדרגתו ראוי להתפס אף צדקדוק קל, אף ללא הוי רוב, כי סביביו נשערה (תהלים נ' ג', ע"י יצמות קב"ח), ואם כן כשולח הגזירה, גם עליו יחול, נכנס במנינס, וכשנכנס להכלל אז לא הוי הדקדוק הזה, להא לאו לדיקים נינהו, וכתוב (במדבר כג, כ"א) לא הביט און, ודרשו (במדבר ר"פ"כ ב') הוצא צרש"י (ד"ה לא הביט) אינו מדקדק באומיות שלהם, דהיינו צרשים, וכן דרשו (בר"ר פ"ג צ"ח) צפסוק (ישעי' ג' יג) ניצב לריב ה' ועומד לדין עמים, אם כן צפני עצמו ראוי להתפס, ונכנס בתוך הכלל להמשקל, ואז ילאו כולם וכאים, והבין.

התפללת (קפ"ה), והבין. (ועיין לעיל ריש פרשת נח) (דף ק"ט). (י"ט) L

מדה עשית לקוב אויבי לקחתוך והנה ברכת ברך וגו', עד הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה (קפ"ה).

בראה לי לפרש הענין, כי בלעם השיב 'אח אשר ישים חלקים צפי', ר"ל אם חפץ לברכס יקיים דבורו על ידי, ולא יתקיימו הברכות, כמאמר רז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב) שכולם חזרו לקללה, לכך 'אותו אשמור לדבר' (קפ"ו). והנה זה השיב לו מלצו בלא נבואה, ואחר זה אמר לו בלק 'לך נא', שסצר ששם יחול הקללה בפועל (קפ"ח), וכשראה בלק והבין שאין נראה לקלל, אז הסכים לעצת בלעם על כל פנים, שדבר ה' יקום על ידו, ולא יתקיים. ולכך אמר לו 'מה דבר ה'', ר"ל שיוציא הוא לפועל הדבר ה' (קפ"ט), והשיב לו בנבואה כדת תורה. והוא על פי דברי הבעל התרומות שער י"ט (ח"א סי' ב') בשם [רבי יוסף] הלוי אבן מג"ש (מוצא בבית יוסף חו"מ סי' נ"ח) אם לא הזכר בפירוש לפרעון, נאמן לומר במתנה, כמו דאיתא בגמרא (סביעות ל"ד) לענין הלואה (קפ"ו).

אך פעולת אותן הצדיקים שאינם גמורים, הוא רק אם יכולים להכריע, אבל הצדיקים הגמורים אם רוצים לשאת עון הרבים יכולים (קפ"ה), ובכמוהו נאמר (ישעיה נ"ג) (י"ב) והוא חטא הרבים נשא, וגם יכולים להתפלל ולבטל הגזירה בתפילתם, מה שאין כן הצדיק שאינו גמור, דגם ההוא גזרה צהאי פחדא יתיב, ואין חבוש מתיר עצמו (ברכות ה'), ולכך נאמר (ישעי' ס) ולפושעים יפגיע (קפ"ה), ולכך נאמר בנח (בראשית ו' ט') צדיק תמים (קפ"ה), ולכך ניצל ולא הגין על בני דורו, ולכך אמר לו יתברך (זוהר ח"א סי' ע"ב) למה לא

— דרש משה —

לדבר את הברכות באופן שיתחפכו לקללות (קפ"ה) ר"ל שיתחפכו הברכות לקללות. (קפ"ט) וכוננת בלק היה כמו שאמר לו בלעם מקודם, שבהוצאתו לפועל את דבר ה', יתחפכו לקללות. (ק) בגמרא שם מבואר, דמי שיש לו שטר על חבירו שחייב לו ממון, ויש עדים שראו שנתן הלזה להמלוה ממון, ואינם יודעים אי משטר זה או מחוב אחר שיש לו, איתרע שטרא, ואי אפשר לתבוע בו ממון. וכתב על זה הר"י מיגאש, דכל זה רק אם העדים יודעים שנתן את הממון לשם פרעון, רק אינם יודעים אי מחמת שטר זה או מחמת חוב אחר, אבל אם העדים אינם יודעים אם בתורת פרעון נתנם לו או בתורת פקדון או בתורת מתנה נתנם לו, אזי יכול לטעון באמת שמתנה ה', ויכול לגבות את חובו בשטרו, ועל כן נאמן גם כן לומר דפרעון ה' אבל לא מחוב זה רק מחוב אחר, דמיזג דהיה יכול לומר מתנה היה, נאמן לומר שמחוב אחרת היה. והביא רא' לזה ממה דאי' במס' שבועות (ל"ד). מנה מניתין [בהלואה] בפני פלוני ופלוני, ועדים רואין

(קפ"ב) ר"ל דבעדיק שאינו גמור אין זה תלוי ברצונו רק ביכולתו, מה שאין כן בעדיק גמור הרי זה תלוי רק ברצונו. (קפ"ג) ר"ל ד'ולפושעים יפגיע' הוא המשך הפסוק דלעיל 'והוא חטא הרבים נשא', דמיידי בעדיק גמור שהוא מכפר על חטא הרבים, וכן מפגיע ומתפלל על הפושעים. (קפ"ד) ר"ל דהיה צדיק גמור. (קפ"ה) דאף על פי דצדיק גמור אינו נכנס בכלל הדין, מכל מקום היה לו להתפלל. (קפ"ו) המשך הפסוקים כן: ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לקוב אויבי לקחתוך והנה ברכת ברך. ויען ויאמר הלא את אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר. ויאמר אליו בלק לך נא אחי אל מקום אחר וגו' וקבנו לי משם וגו', ויבא אליו וגו' ויאמר לו בלק מה דבר ה', וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע וגו'. לא איש אל ויכח ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. הנה ברך לקחתי ולא אשיבנה. (קפ"ז) ר"ל שאין הכוונה כפי פשוטן, שכעת הוא כבר הבין בלעם שביד הקב"ה הוא, ומוכרח הוא לברך את ישראל, רק מוזימה היתה בלבו, שישמור

ציונים: (י"ט) ע' לעיל פ' תולדות (דף רפ"ו) עה"פ ויאמר אבימלך ד"ה והנה באמרם, ובפ' שבועות (דף כ"ו) עה"פ ואמרת אל פרעה ד"ה ובאופן אחר.

פרשת נח

כדי שישלטו בן מלאכי חבלה, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה מה נשחטו אלו מאלו, אמר לה הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים, אמרה לפניו רבונו של עולם היה להם למחות ולא מיחו, עכ"ל הגמרא הנר"ך לעניינינו פה. ויש לדקדק בזה טובא. (א), שאלה הראשונה של מדת הדין מה נשחטו אלו מאלו אין לה הבנה כלל, הרי צפירוש אמר השי"ת על מנחן של צדיקים וכו' ועל מנחן של רשעים וכו'.

(ב) בתשובת השי"ת דמדייק לומר צדיקים גמורים רשעים גמורים, הלל דבר הוא.

(ג) השאלה השניה של מדת הדין היה להם למחות וכו', שאלה זו היה לה לשאול תיכף כשאמר השי"ת לך ורשום על מנחן של צדיקים חיו של דיו מפני מה הלל היה להם למחות וכו', ואיך נמשך טענה זו דוקא לתשובת השי"ת שהשיב הללו צדיקים גמורים וכו'.

→ ונראה לי, דהנה הנור הקודש כתב (בבראשית רבה פ' מט' ס"י י"ד) על הא דגרסינן צפרק ג' דחענית (דף כ"א ע"ב) בסורא הוית דברתא, ובשכונתא דרב לא הוית דברתא, סבור מניה משום דזכותיה דרב הוא דלא הוית דברתא, אסתחוי בחלמא רב נפיש זכותיה טובא והא מילתא זוטרתא היא לרב, אלא משום האי גברא דקא משיל מרא וצורא לבי קבורא ע"כ(ה). והקשה מהרש"א (ד"ה דפיס) מאי קאמר רב

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלקים התהלך נח. יש לדקדק (א), מה ענין צדיק לתולדות, לא היה לו לומר אלא אלה תולדות נח שם חס ויפת, ודברי רש"י (ד"ה אלה ידועים א).
76

(ב) בדורותיו למה.

(ג) כאן נאמר צדיק תמים, ולהלן נאמר (בראשית ו, א) כי אותך ראיתי צדיק לפני, ולא נאמר תמים.

(ד) דכאן נאמר בדורותיו, ולהלן (בראשית ו, א) בדור הזה, ודברי רז"ל (עירובין י"ח:) ידועים א).

(ה) את האלקים התהלך נח, עיין רש"י שר"ך סעד לתומכו, ומה ענינו לכאן בהודעת תולדותיו. והנראה לי לישב הכל, על פי מה שדרשו חז"ל במדרש בבראשית רבה סוף פרשה כ"ט (בראשית רבה כט, ה), ונח מלא חן, בזכות תולדותיו(א). ונראה שדורש מהפסוק ונח מלא חן וגוי אלה תולדות נח, ר"ל שהתולדות גרמו לו זאת שמלא חן. ועל פי דרך זה אפשר הכל כיד ה' הטובה עלי.

בהקדים לבאר אמרם ז"ל במסכת שבת (דף נ"ה ע"א) שם אמר לו הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מנחן של צדיקים חיו של דיו שלא ישלטו בן מלאכי חבלה, ועל מנחן של רשעים חיו של דם

— דרש משה —

עם האחרונים בזכות הראשונים. ומנין שהקב"ה עושה עם הראשונים בזכות האחרונים, ונח מצא חן בעיני ה', באיזה זכות בזכות תולדותיו. (ד' פי' 'תיר' היינו סימן ואות. (ה' פי' בסורא היה דבר, ובשכונתו של רב לא היה דבר, חשבו דמשום זכותיה דרב לא היה דבר, והתגלה בחלום דזכותיה דרב גדול הוא, וזה דבר קטן לגבי רב להגן על שכונתו, אלא ניצלו

(א) או שהואיל והזכירו סיפר בשבח, או שיעקר תולדותיהם של צדיקים מעשיהם הטובים. (ב) בגמ': ואמר רבי ירמיה בן אלעזר מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו, מקצת שבחו בפניו דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, כולו שלא בפניו דכתיב נח איש צדיק תמים היה בדורותיו. (ג) המדרש: א"ר סימון מצינו שהקב"ה עושה חסד

נפיש זכותיה, אדרבה, כי נפיש זכותיה פשיטא דכאוי להגן דבכלל מאתים מנה (בבא קמא ע"ד). ותירץ הרב הנ"ל, ומורף דבריו דיש שני מיני הגנה, א' שהנדיק מגין בזכותו על הרשעים, ב' שהקב"ה מזיל הרשעים כדי שלא יספה גם הנדיק, דכיון שנתן רשות למשחית אין מבחין בין עווב לרע (בבא קמא ס.). והנה הבחינה הראשונה יתכן לנדיקים גמורים, דזכותם מגין, אבל רק לאותן (י) שלא נתמלא סאתם, אבל אם כבר נתמלא סאתם אין מועיל להם זכות הנדיק. ובחינה השנית היא דוקא לנדיקים שאינם גמורים, דשייך בהו הך דמשניתן רשות למשחית אינו מבחין, אבל לנדיקים גמורים ללא שייך בהו הך דמשניתן רשות וכו', כדגרסינן בפרק קמא דע"א (ד) כתיב (בראשית יח, כה) חלילה לך להמית נדיק עם רשע, וכתיב (יחזקאל כה, ט) והכרתי נדיק ורשע, לא קשיא, כאן נדיק גמור, כאן נדיק שאינו גמור. כלומר נדיק גמור אף משניתן רשות למשחית הוא מבחין בו. אם כן לפי זה לא שייך בו בחינה השנית, ולפי זה במקום שנתמלא סאתם שאין זכות הנדיק מועיל להם, ואינם נזולים אלא עבור הלל הנדיק עצמו לבל יספה גם הוא בעונם, ממילא לא יתא אלא נדיק שאינו גמור ולא נדיק גמור, דאיהו בלאו הכי ניצל, והיינו דקא מתחזי בנלמא דהא מילתא לא הוי משום (ד)רב, דרב נפיש זכותיה, ולא שייך גבי הך משניתן רשות וכו', ואי משום הגנת זכות, הא מילתא זוטרתיה היא לגבי דרב להגן על השכונה, דהיה מגין על כל העיר, אלא ודאי דנתמלא סאתם ולא מהני הגנת זכות, אלא הא מילתא הוי משום נדיק אחרינא ללא נפיש זכותיה, דנדיק שאינו גמור אמרינן משניתן רשות למשחית וכו', ומהאי טעמא מגין עליהם מפני הלל עצמו, ע"כ דבריו, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים.^(כ)

וע"פ פי זה יתורץ קושיא א' ב' במאמר הנ"ל, דשאלת מדת הדין היה מה נשטנו וכו', משום דהלל משניתן רשות וכו', אם כן שורת הדין נותן ח"ו או שיספו גם הנדיקים, או דמשום הלל הנדיקים ינללו גם הרשעים, ועל זה השיב השי"ת הללו נדיקים 'גמורים' דייקא, ללא שייך בהו הך משניתן רשות וכו', ושמא תאמר אם כן יגיטו בזכותם, לזה אמר הללו רשעים גמורים, דהיינו שנגמר רשעתם ונתמלא סאתם ואינו מועיל להם הגנת הזכות, וקצת מזה שמעתי בשם חכם אחד.

→ ונקדיים עוד, דבמסכת ברכות (דף ז' ע"ב) אימא ר' דוסתאי בר מתון אומר מותר להתגררות ברשעים בעולם הזה שנאמר (משלי כח, ד) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם, ומקשה, אינו, והא אמר ר' יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו. ומשני לא קשיא, הא במילי דידיה הא במילי דשמיא, ואיבעית אימא הא נדיק גמור וכו', ואיבעית אימא שעה משחקת לו שאני. הרי לפניך ג' בחינות שאין מתגרין ברשעים, או שהנדיק הוא נדיק שאינו גמור, או שהרשע הוא רשע שהשעה משחקת לו, או שהוא במילי דידיה ולא מילי דשמיא. ונקדים עוד, דבמסכת ברכות (דף ז' ע"א) אימא דרשע עווב לו, רשע שאינו גמור. רשע ורע לו, רשע גמור, ע"כ. הרי דהשעה משחקת לו, הוא ודאי רשע שאינו גמור.

→ וע"פ פי זה יתורץ גם קושיא הג' (י), כי יש לומר דמייירי במילי דשמיא (יח), ואף על פי כן לא היה מקום למדת הדין לטעון היה להם למחות, דנאמר לו בתרין אנפין, או שהנדיקים אינם גמורים ואין להם להתגררות, או שהרשעים הם רשעים שהשעה משחקת

— דרש משה —

אחר שאמר הקב"ה הללו נדיקים גמורים ולא תיכף אחר שאמר הקב"ה כתיב תיו דיו לצדיקים. (ח) דבא מותר להתגררות בזכות איש אחד שהיה משאיל כלי חפירה לצורך קבורה. (י) רשעים. (י) מדוע טענה מדת הדין דהי' להם למחות רק

ציונים: (א) ועי' בפ' תולדות ר"ה ואמר אבימלך ובפ' וצא עה"פ וירד יעקב, ובפ' שמות עה"פ ואמרת אל פרעה ד"ה ובאופן, ובפ' בלק עה"פ הן עם לבדר ד"ה ועפ"י האמור.

להם ואין להתגרות צם, אבל מאחר שאמר השי"ת הללו לדיקים גמורים, ואם כן הם ראין להתגרות, והללו הם רשעים גמורים, וזודאי לא הוו רשעים שהשעה משחקת להם וראוי להתגרות צם (יג), וטען שפיר היה להם למחות כנ"ל. (כ) והנה 'תמים' בלשון המקרא הוא כמו 'גמור' בלשון הגמרא, ולכן לא נקרא לדיק תמים רק מי שאין צריך סעד לתומכו, לכך נאמר לאברהם קודם המילה (בראשית יו, ה) התהלך לפני והיה תמים, כי אברהם זכה לאותה מדריגה שלא היה צריך סעד לתומכו אחר המילה, אבל קודם המילה היה צריך סעד לתומכו, לכך נאמר (תמיים ט, ט) וכרות עמו הברית, ודרשו רז"ל (בראשית רבה מט, ב) שאלו הקב"ה ידיו עמו יי, וכמו שאבאר בפרשת המילה על המדרש שהיו ידיו מרתפין עי"ש. ולכך נאמר אז והיה תמים, כי עד עתה שהיה צריך סעד לתומכו לא נקרא תמים כנ"ל.

והנה איתא בצראשית רבה (פרשה מ"ה סי' ב) וז"ל: תנא כל מי שאין לו בן כאלו הוא מת, כאלו הוא הרום. כאלו מת, שנאמר (בראשית ל, ה) ותאמר רחל אל יעקב הבה לי בנים וגו' (יא). כאלו הרום, שנאמר (שם טו, ב) אולי אבנה ממנה, ואין בונין אלא ההרום, ע"כ דברי המדרש. וכתב היפה תואר וז"ל: ויתכן שהמיתה בצחינת הנפש, שאין לו בן לזכותו, וגם שלא יזכה לעלות בעולם הבא למקום הראוי. ומלאחי כחוב בחשובת שאלה להר"ר אברהם חדידה על המת בלא בנים שמת בצרות, והמת בצרות אינו זוכה למעלה ידוע הנקרא בינה, וכתב שם שהר"ר יחיאל בן הרא"ש ז"ל מת בלא בנים, ובא בחלוס לאביו לאחר מותו, ואמר לו ראוי הייתי להיות מבני עליה, אלא שדחפוני מפני שלא היה לי בנים, ואולי זה טעם להקים שם

המת על נחלתו צחת לו אחיו זרע (יב). וההריקה בצחינת הגוף (יג) הצנוי מד' יסודות, שצמותו בלא השארת מינו הממלא מקומו, נהרס צנינו לגמרי, עכ"ל יפה תואר, ודברי פי חכם חן. והנה אמרו רז"ל (תוספתא סוטה ד, א) מדה טובה מרובה ממדת פורעניות ח"ק על אחד, ואם כן אם ההולך בלא בנים, אינו זוכה למעלה הראוי לו ונגרע מערכו, על אחת כמה וכמה מי שזוכה להרבות בנים ובפרט לדיקים, ודאי מתעלה מדריגתו הרבה יותר ממה שראוי לו. והנה מצואר צמר הקודש (סוף פרשה כ"ט) כי צניו של נח לא היו לדיקים יותר ממנו, רק עיקר עליו נח על ידי הדורות העתידים לבל מזרעו, כמו האבות והשבעים ולדיקי הדורות שלומי אמוני ישראל, ע"כ.

וע"ז פי זה יתבארו הפסוקים, הנה הפסוק אמר כי מה שנח מצא חן אלה תולדות נח, היינו שחולדותיו גרמו דבר זה כדעת המדרש, ושמה אמר למה לא בזכות עצמו, והלא בלדיק גמור לא שייך אינו מבחין וכו' וראוי להגלל צעת הזעם, לזה אמר, איש לדיק תמים היה, ר"ל הא דנחשב לדיק תמים היינו לדיק גמור, בדורותיו, ר"ל עם דורותיו צירוף דורותיו העתידיים ללאת ממנו, על ידם נתעלה מדריגתו יותר ממה שראוי לו ולכך נחשב לדיק תמים, אבל בעצמו לא היה רק לדיק שאינו גמור, על כן לא ניצל רק בזכות תולדותיו, ומפרש מה היה חסר שבעצמותו לא נחשב רק לדיק שאינו גמור, לזה אמר, את האלקים התהלך נח, דהיינו שהיה צריך סעד לתומכו, ולכך נאמר כי אותך ראיתי לדיק לפני צדור הזהי"י, כי צדור 'הזה' דייקא, בלי צירוף דורותיו נחשב רק לדיק, כנ"ל.

L

☆

— דרש משה —

בחרת באברם וגו' וברות לו הברית אין כתיב באן אלא וברות צמו מלמד שהיה הקב"ה אוהב בו. (יא) ומסיים: ואם אין מתה אנכי. (יב) מן תיבת מצאתי כ' הוא מדברי רבינו ומתיבת ההריסה הוא המשך היפ"ת עי"ש. (יג) פי' כאילו 'מת' בבחינת הנפש, כאילו 'הרום' בבחינת הגוף. (יד) ולא נאמר תמים.

ברשעים. (ט) כנ"ל בגמ' ברכות דרשע ורע לו, רשע גמור. (י) במדרש: אמר לפניו ומי ימול אותי אמר אתה בעצמך מיד נטל אברהם סכין והיה אוהב בערלתו וכו' לחתוך והיה מתיירא שהיה זקן מה עשה הקדוש ברוך הוא שלא ידו ואחו עמו והיה אברהם חותך שנאמר (נחמיה טו) אתה הוא ה' האלהים אשר

ציונים: (ב) עי' ביש"ם מועדים מועק כל הענין ומה שפי' עוד בזה.

באופן אחר נראה לישב הקושיות בהמקראות הנ"ל וסמיכות הפרשיות, כי מלינו (וזהר ח"א ס"ו): שנת עשה שלא כהוגן כמה שלא התפלל על בני דורו (י"ט), כי היה ראוי לו לעמוד צפרן ולהשיב תמנה ולהיות לדיק מושל ביראת אלקים (שמו"ב טו, ג) (י"ז), ולא להסכים עם אלקים, היינו דין, וצפרט שאמרנו רז"ל (פנהדרין י"ט). אין צן דוד צא אלא או צדור שכלו חייב, והענין כי צדיני נפשות כלו לחייב, זכאי (פנהדרין י"ז), והקצ"ה מנהיג עולמו צדח תורתו הקדושה, ונמצא אם כלו חייב ואין מיימינים, זכאי י"ח, והבן. ועל פי זה נראה לי לפרש ויאמר 'ה' אממה את האדם (בראשית ו, ו) היינו מדת הרחמים, שאף מדת הרחמים הסכים, ואם כן כלו לחיוב, והיה ראוי להיות זכאי. אך ונח מנצח חן, והיה צד זכות בעולם, לכך יצאו כלם לחיוב כנ"ל, אם כן הוא היה הגורם, על כן ראוי היה לו לעמוד צפרן ולומר שאינו רוצה להיות נחשב לנדיק שיחייב צדקתו לכל העולם, כמו שטען משה כמו שאצאר אי"ה צפרשת משא, על כן נעדר מנח שם תמים, אבל זולת זה היה לדיק גמור.

והנה ידוע מהרמזים ז"ל שכתב (מורה נבוכים ח"ב פמ"ז) שאריכת שנים צדורות הראשונות, לא היה רק ליחידים המפורשים צתורה הקדושה, אבל שאר

— דרש משה —

צני אדם חיומן היה כמו עכשיו ימי שנותינו צהס שצעים שנה וגו' (פלהס ג, י), ע"כ י"ט). ונמצא לפי זה עצרו כמה דורות עד שהיה נח צן שש מאות שנה י.

ועל פי זה יתבאר המשך סמיכות הפסוקים הנ"ל, ויאמר ה' וגו' ונח מנצח חן כנ"ל כמ"ש, והיינו אלה תולדות נח, ר"ל המבול שהזכר צפרשה אחר כך הוא הוליד (וכמו שפירש רש"י צפרשת תולדות (בראשית כה, א - ד"ה ואלה) יעקב ועשו האמורים צפרשה), שהוא היה הגורם, כדכתיב (ישעיה נד, ט) כי מי נח זאת לי, כי איש לדיק תמים היה ויכול להיות לדיק מושל וגו' לצטל הגזירה, לכך אמר היה צדורותיו, ר"ל צדורות שכבר עצרו לפניו אבל לא צדור הזה, כי עכשיו נעדר ממנו שם תמים משום שלא התפלל עליהם. והיינו את האלקים התהלך נח, ר"ל שהסכים עם הנהגת אלקים דהיינו משפט ודין, ולא היה צבחינת מושל לצטל הגזירה (כ"א) ואין זה רצון הש"ת, כמו ששמעתי צסם החסיד הקדוש האלקי המפורסם מו"ה אלימלך מלוצענצק זצוק"ל (והוא צטע"א רש צרשת דצרים) שאמר לפרש מה שיסדרו צחרו האדרת והאמונה הגוי והנצח לחי העולמים, כי מלך צשר ודם אם מנצחין אותו אין זה תפארתו, אבל הקצ"ה ית"ש הוא תפארתו ותהלתו שמניח לבניו שינצחוהו כציכול, וקא חדי ואמר ניצחוני

שמו כדכתיב כי מי נח וגו'. (צו) ובגמ' (מור"ק ט"ו) מי מושל בן, צדיק, שאני גזור גזירה ומבטלה, כך היה על נח לעמוד כנגד מדת הדין ולבטל את גזירת המבול בתפילותיו. (יז) כלומר, כאשר כל הדיינים מחייבים, הרי הוא זכאי בדינו. (יח) נמצא דע"י שנת ה' צדיק לא ה' הדור כולו חייב ועי"ז נאבדו. (יט) וז"ל: אבל מה שכתבה בו התורה ממדת ימי האנשים ההם אני אומר שלא היה הימים ההם אלא האיש ההוא הנזכר לבדו, ואמנם שאר האדם חיו הימים הטבעיים הרגילים. והנהגתו או על דרך המופת ונודג מנהגו. (כ) ובזה מתורין 'בדורותיו'. (כא) ויתפרש כך: ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי, כיון שהיו כולם רשעים גמורים, אבל ונח מצא חן בעיני ה', והיה צד זכות ועל ידו לא היה הדור כולו חייב, אלה תולדות נח, וזה היה התולדה של נח, המבול, שעל ידו בא המבול לעולם כיון שלא טען לפני הקב"ה שאינו צדיק, נח איש צדיק כנ"ל, אבל תמים היה בדורותיו, רק בדורות שעברו אבל לא בדור הזה, כי לא פעל להגן עליהם, את האלקים התהלך נח,

ז"ל הזוהר: ת"ח מה בין משה לשאר בני עלמא (בא וראה מה בין משה לשאר בני העולם) בשעתא דא"ל קב"ה למשה ועתה הניחה לי וגו' ואעשה אותך לגוי גדול וגו'. מיד אמר משה וכי אשבוך דינהון דישראל בגיני (בשעה שאמר הקב"ה למשה ועתה הניחה לי וגו' ואעשה אותך לגוי גדול וגו' מיד אמר משה וכי אניח דינם של ישראל בשבילי). השתא יימרון כל אינון בני עלמא דאנא קטלית לון לישראל (השתא יאמרו העולם שאני גרמתי מיתה לישראל) כמה דעבד נח דכיון דאמר ליה קב"ה דישויב ליה בתיבותא (כמה דאתמר) דכתיב ואני הנני מביא את המבול מים וגו'. וכתיב ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה ואני הנני מקים את בריתי וגו' ובאת אל התיבה כיון דאמר ליה דישתיב הוא ובניו לא בעא רחמין על עלמא ואתאבדו ובגין כך אקרין מי המבול על שמה כד"א כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח (וכמו שנעשה נח כשאמר לו הקב"ה דיבנס וינצל בתיבה דכתיב ואני הנני מביא וגו' כיון שאמר לו שינצל הוא ובניו לא ביקש רחמים על העולם ונאבדו, ומשום כך נקראים מי המבול על

האלקים המהלך נח והסכים עם מדת הדין ולא התפלל עליהן, לכן הוכרח למציאת חן. ועיין במסכת ע"א (דף ו' ע"א ודף נ"א). שדרש מתמים שלא היה טריפה, ועיי"ש בתוספות ד"ה תמים כתיב ציה, שחמים נדרש תמים ולא בעל מוס, עיי"ש (ב"ב). והנה אף אנו נאמר שגם כאן נדרש שהיה תמים ולא בעל מוס, אך מפני שלא התפלל על בני דורו היה רצון השי"ת שלא יקריב, כדין כהן שהרג את הנפש (ברכות ל"ב: ב"ב), כי העומד על דם רעהו שיכול להציל ולא להילג, כשופך דמים יחשב, כמו שאמרו רז"ל (סנהדרין ל"ה). צמעלים עיניו מן הצדקה שהוא כאלו שופך דמים (ב"ב), וכדי שלא יקריב, על כן הכישו ארי ועשאו בעל מוס ושם בנו הקריב, כמבואר בבראשית רבה (פרשה למ"ד הנ"ל), ושם שהקריב, קלקולו זהו תיקונו (ב"ב), כי לא היה אז עדיין במדרגת שיכול להתפלל על בני דורו, והבן. ועל כן נאמר (בראשית ו' א) כי אותך ראיתי לדיק וגו', ולא שהיה תמים ראוי להקריב מטעם הנ"ל.

→ והנה דעת רז"ל שדרשו מתמים שלא היה טריפה, ולא דרשו שלא היה בעל מוס, נראה לי דהיינו טעמא, דהא שלא היה טריפה שייך לענין שניצל מהמבול גם הוא, דהא כבר כתבנו לעיל בשם המדרש (בראשית רבה טו, ה) שניצל בזכות תולדותיו שיעמדו ממנו, ואם כן בשלמא בניו עדיין לא הולידו, ואם הם יאבדו לא יבא זרעם לעולם, אבל נח כבר הוליד ואחר כך שוב לא הוליד, אם כן למה ניצל. אך מפני שלא היה טריפה והיה ראוי להוליד לכן ניצל, אף שחם בנו קרסו אחר כך (סנהדרין ע"ג), אין השי"ת מודקק לבחירה,

בני כמבואר בצבא מניעה פרק הזהב (בבא מניעה נ"ט:). בתנורו של עכנאי (ב"ב). והיינו הנזי והנלח, הוא רק לחי העולמים, ודברי פי חכם חן ושפתים יסק. ומשום הכי אחר כך נאמר כי אותך ראיתי לדיק לפני צדור הזה, ולא נאמר תמים, כי מחמת זה נעדר ממנו שם תמים כנ"ל.

וע"ז פי זה שכתבתי יתבאר המדרש רבה (בראשית רבה ג) על פסוק את האלקים המהלך נח, וז"ל: ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר משל למלך שהיה לו ב' בניו וכו', אמר לקטן הלך עמי, ואמר לגדול בא והלך לפני. כך אברהם שהיה כמו יפה, המהלך לפני והיה תמים (בראשית י"א א), אבל נח שהיה כמו רע את האלקים. ר' נחמיה [אמר] משל לאוהבו של מלך וכו', עיי"ש. נראה לי דדעת ר' יהודה הוא כמ"ש דנח הלך אחר הנהגת אלקים, ולכן היה כמו רע ונעדר ממנו שם תמים, אבל אברהם נהג אותו כשיכול, וזה רצון השי"ת, ועל זה אמר לו והיה תמים כנ"ל.

☆

או יאמר צממיכות הפרשיות, על פי מה דאיתא במדרש (בראשית רבה כח, ט) ונח מצא חן וגו' (בראשית ו' ח), אף הוא לא היה כדאי אלא שמצא חן. ועל זה מפרש הטעם שלא היה כדאי, דהרי צאמת היה לדיק גמור, על זה אמר אלה, דהיינו המבול האמור צפרשה, תולדות נח, שהוא הוליד וגרם, כי לדיק תמים היה צדורותיו שעברו, והיה יכול לצטל הגזירה, ועתה את

— דרש בישה —

אתך בדומין לך, ודילמא נח גופיה טריפה הוא, תמים כתיב ביה, וכו' עיי"ש. ובתוס' ד"ה תמים: וא"ת גבי קרבן למה אנו מצריבין מן הבקר להוציא טריפה תיפוק ליה מתמים, וי"ל דהתם סברא הוא לדרוש תמים ולא בעל מוס דמגונה לגבוה יותר מטריפות וכו'. (ב"ב) בגמ': כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו. (ב"ב) בגמ': כל תענית שמליגין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר מלאתי משפט צדק וגו'. ועיי"ש ברש"י רגילין ה' בלילי תענית לעשות צדקה והי' עיני העניים נשואות לך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים. (ב"ב) פי' דעיי"ז שהי' לו חסרון המדרגה להתפלל, והוה תיקונו שלא נחשב

שהסכים עם מדת הדין. (ב"ב) שנחלקו ר"א וחכמים בהרתו, ורבי אליעזר הביא כל הוכחות שבעולם, אמת המים, כותלי בית המדרש וכו', עד שיצא בת קול שהלכה כר"א ואמרו חכמים תורה לא בשמים הוא, ואשכחיה ר' נתן לאליהו א"ל מאי עביד קוב"ה בהדיא שעתא, א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני. עיי"ש. (ב"ב) בגמ' שם (ע"ז ה): דא"ר אלעזר מנין דמחוסר אבר דאסור לב"ב דכתיב ומכל החי ומכל בשר שנים מכל וגו', אמרה תורה הבא בהמה שחייך ראשי אברים שלה, האי מיבעי ליה למעוטי טריפה דלא, מלחיות זרע נפקא, הניחא למ"ד טריפה אינה יולדת אלא למ"ד טריפה יולדת מאי איכא למימר, אמר קרא

7c

אז יאמר אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים וגו'. על פי מ"ש שנחלם עורחאל בשם המדרש דהיה שמו מנחם, דכן ראוי לפי הטעם זה ינחמו (בראשית ה, טו), אך דהכחוז העלים שמו מפני הכשפים. וזריך להמתיק, דנעלם שם העצם מאנשי דורו שהיו מכשפים בהשגחה, ונכתב שם המקרה הזה בתורה, להודיע זה החסד שנעשה לו (כ"ג), והנה הוכיח בספר הנ"ל מזה דלא היה כדאי אלל שמאל חן, דאם לא קן לא היה זריך לשמירה מכשפים כמ"ש ברי חנינא דנפיש זכותיה (סנהדרין ס"ו:), ע"כ. ועל פי זה יובן אלה תולדות נח, ומקשה הפסוק נח הלא איש צדיק תמים היה ואין זריך לשמירה מכשפים, ואם קן למה לא נכתב מנחם, לזה משיב הפסוק את האלקים התהלך נח, ר"ל כמ"ש לעיל דהסכים עם מדת הדין, וזה היה חטאו, ולכך שמו נח דהיה זריך לשמירה, והבן.

אבל בעל מוס מה ענינו לכאן, כך נראה לדעת ר"ל (כו). אבל לפי מ"ש אחי שפיר, דגם הא דלא היו בעל מוס ענינו לכאן, להורות כי אז לא היה בעל מוס, ונאמר זו תמים, רק משום שלא התפלל נפסל והכישו ארי כדי שלא יקריב, ולכך לא נאמר אחר כך תמים כנ"ל (כח).

ובידיהו גם לדרך ר"ל אפשר לישב מה דלא נאמר באמירת השי"ת כי אותך ראיתי צדיק תמים וכו', דהא הידיעה אינו מכריח ואינו מפירש (אלשיך הבחירה כ"ג), אבל האמירה מכריח, וכמו שפירשו (אלשיך א"ה ג, לו) בהא דאמרו ר"ל (נדה ע"ו:), ואלו צדיק ורשע לא קאמרי (י), ואם קן אס היה אמר השי"ת תמים, והיה פירשו שמשום זה דלאו טריפה הוא וראוי להוליד עוד הצילו, בשביל תולדותיו שיאלו ממנו, אס קן יצטל בחירת חס בנו, ואין השי"ת רוצה לצטל שום בחירה כנ"ל (כ). והנה לדרכי נראה לפרש הפסוקים שהציף הבראשית רבה (ג, ה) ולוקח נפשות חכם, הן צדיק בארץ ישולם (משלי יא, ל-ל), ודרשו על נח עיי"ש (יא), אף אנו נאמר ולוקח נפשות שמגיל בתפילתו נפשות חכם, והן צדיק, זה נח שלא התחכם ליקח נפשות בתפילתו, בארץ ישולם, שהכישו ארי וכנ"ל.

☆

לשופך דמים וראוי להקריב. (כו) ולכן דרשו שלא היה טריפה. (כה) ע"י בייטב לב פ' נח ד"ה תמים שהקשה קושיא עצומה ע"ז ומה שתי' שם. (כט) ע"י רמב"ם הלכות תשובה פ"ה. (ל) עיי"ש ותוכן דבריו לתרץ קושיית הרמב"ם בהל' תשובה פ"ה ה"ו ידיעה סותר הבחירה, ותי' דהגם דלא ישתנה מידעתו ית' מ"מ האדם שהוא קרוץ מחומר אינו "מתפעל" להיות מוכרח במעשיו, משא"כ "בדיבור" של הקב"ה האדם מתפעל ויוצא מכת הדיבור אל הפועל, ובה מדויק ל' הגמ' (נדה ל') שמי' יום קודם יצירת הולד אומרים לפניו ית' טיפה זו מה תהא עלי', וכו' ואלו צדיק ורשע לא "קאמר" כי באמירה הדבר תלוי להיות מוכרח, עיי"ש באריכות. (לא) במדרש: אלה תולדות נח, הרא הוא

צינונים: (ג) ע"י בתהלים תפלה למשה י' י"א בר"ה אמר וכו'.

— דרש משה —

דכתיב פרי צדיק עץ חיים מה הן פירותיו של צדיק מצות ומעש"ט, ולוקח נפשות חכם שזן ומפרנס כל י"ב חודש בחיבה, אחר כל השבת הזה הן צדיק בארץ לא ישולם, בא לראות ונשתלם אחמהא וכו'. (כ"ג) פ"י דלכך נאמר בתורה שם המקרה, והוא 'נח', ולא שמו האמיתי, והוא 'מנחם', כדי להודיע החסד שעשה הקב"ה עמו שנעלם מהם השם ולא יכלו לשלוט בו בכשפיהם. (כ"ג) בגמ': אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים, ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא (רש"י: לעשות לו מכשפות) אמר לה אי מסתייעת זילי עבידי (רש"י: אם את מצלחת לעשות לי מכשפות עשי) אין עוד מלבדו כתיב (רש"י: ואם המקום חפץ בי

דנח איש צדיק תמים היה. והנה לכאורה היה די → לומר נח צדיק תמים היה, ואיש למה. והנראה לומר על פי מ"ש (תהלים תפלה למשה קאפטל ו) בפסוק (תהלים ו, ט) שפטני ה' כלדקי וכחומי עלי, ומורף הדברים, דבערך גדולתו וכבודו איך שראוי לעבדו אין לו שיעור, אך בערך העובד כפי כחו ותכנתו יש

והיואל ממה שכתב שם לדיק גמור אינו נלכד, רק לדיק שאינו גמור, ורשעים גמורים אינם יורשים זכות לדיק גמור, עיי"ש. ופירשתי שם הפסוק והכרתי ממך לדיק ורשע, היינו מי שהוא לדיק ורשע, והיינו מי שהוא לדיק שאינו גמור, דהוא קלם לדיק וקלם רשע, והבן, עיי"ש.

וכן נראה לי לפרש כאן מאמר רז"ל (בראשית רבה כו, ה) שהביא רש"י והורגם טובים ורעים, דיש לדקדק בלשון זה, דהוי ליה למימר והורגם אף טובים, דאיך שיך לומר טובים ורעים, דכיון דטובים הורג רעים לא כל שכן, והוא דקדוק עלום. אלא ודאי כמו שפירשתי שם בלדיק ורשע, הכי נמי יתפרש טובים ורעים, היינו אלו שהם טובים ורעים, והבן י"ח, אבל לא לדיק גמור, ואף דכתיב כל צער, מכל מקום לדיק גמור הוא שכל מעשיו רק לשמו יתברך ואין בו שום כוונה גשמיות ואינו בכלל צער כלל, דהכל הולך אחר הכוונה, והוא כאחד מצבא המרוס צמרוס, רק מדורו של הלדיק הוא עם צשרא, אבל הוא אינו בכלל צשר, על כן נאמר צמלאכי השרת (דניאל ג, יא) די מדרהוון עם צשרא לא איתוהי, אבל הלדיק מדורו עם צשרא, והבן זה י"ח.

וזדו שאמר הכתוב איש לדיק תמים, היינו לדיק גמור היה ולכן ניאל, ושמה תאמר למה לא ניאלו שאר בני העולם בזכותו, לזה אמר היה צדורותיו, הידוע שהיו רשעים, לכך הם נאצדו והוא ניאל, והבן. ושמה תאמר למה לא הוכיחן כקושים מדת

שיעור, ואם כן לא יתכן שם תמים להעבד בערך הנעבד י"ד) לחין לו סוף, רק בערך העובד ילויר שם תמים. ואם כן לא יתכן לומר לדיק תמים דמשמע שהעבדות בשלמות, רק איש לדיק תמים, דהיינו לפי אישיותו שהוא 'איש' היה לדיק תמים. ועל פי זה מצואר אמרם (פרין י"ז), אם יצא הקצ"ה בדין עם הצרהם יתחן ויעקב, אינם יכולין לזכות. דר"ל אם יצא 'הקצ"ה' דייקא, כפי ערך גדולתו צמשפט, אז אינם יכולין לזכות, ודו"ק.

L

צדיק תמים היה בדורותיו. הנה על דרך הפשט קשה למה לי השבח הזה כאן. וגם התואר תמים מה היא. וגם צדורותיו מיותר, דודאי צדורותיו היה, דכל אדם הוא נמצא צדורו. וכבר כתבתי צוה, אך דברי תורה כפטיש יפוצץ קלע. והנראה לי, דהא רש"י פירש צפסוק (בראשית ו, יג) קץ כל צשר, אנדרלמוסיא צא לעולם והורגת טובים ורעים, ע"כ. ודודאי מריצוי דילי דריש. והנה לפי זה קשה איך ניאל נח י"ח, כיון שצחטאם גרמו לאנדרלמוסיא. אך הענין הוא, על פי מ"ש צמקום אחר י"ח) לישב קושים המהרש"א (צד"ה מ"ד חלילה לך) על קושים הגמרא צפסוק (בראשית יח, כה) חלילה לך להמית לדיק עם רשע (עבודה זרה דף ד' ע"א), והקשה הגמרא והא כמיצ (יחזקאל כא, ח) והכרתי ממך לדיק ורשע, עיי"ש קושים מהרש"א ומה שכתב לישב י"ח), ועיי"ש כל הענין.

— דרש מישה —

צדיק ורשע, חולין הוא לך להמית צדיק ורשע וכו', ומקשה בגמ' ולא, והא כתיב והכרתי ממך צדיק ורשע, ומשני כאן בצדיק גמור ואז חלילה וגו', כאן בצדיק שאינו גמור אז והכרתי צדיק ורשע, ומקשה המהרש"א מה הדרש 'חולין' הוא לך, הלא בלאו הכי קשיא תרי פסוקי אהרדי, ומאי דיוקא ד'חולין', ומתריץ דקושיית המקשן היה דחולין הוא לו ית' שלא להבחין בין צדיק לרשע וע"ז מתריץ הגמ' כאן בצדיק גמור אז מבחין אפילו כשניתן רשות למשחית, וכאן בצדיק שאינו גמור. (ל"ח) היינו קצת טוב וקצת רע, והיינו צדיק שאינו גמור. (ל"ט) שהחילוק בין מלאך לצדיק שזה אין דירתו עם בשר (פי' הגוף) וזה (הצדיק) דירתו אצל בשר (פי' גופו), אבל עצמיות הצדיק אינו

לא תוכלי להרע, ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן), אינו והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמן מבשפים שמכחישין פמליא של מעלה, שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה (רש"י: ומסרי נפשיה משמיא לאצוליה). ע"כ הגמ', עכ"פ משמע מכאן דאם הוא בעל זכות גדול מצילים אותו משמים אף מן הכשפים. ואם נצרך להסתיר שמו של נח בכדי להצילו הרי זה סימן שלא היה ראוי, דאי היה ראוי ובעל זכות היו מצילין אותו אף בלא זה. (ל"ד) דהוא הקב"ה. (ל"ה) דאף שטוב היה, אך אנדרלמוסיא גורם להרוג טובים ורעים. (ל"ו) חלק מהדברים הם לעיל ריש הפרשה בדי"ה ונראה לי, והם דברי נזר הקודש, עיי"ש. (ל"ז) וזה תוכן דבריו: דמקשה דהרי בגמ' אמרינן חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעזרת

ספר

דברי יואל

על מועדים

דרושים נפלאים, מדבש מתוקים, זיו מלאים, וגוה מריקים, מלאים
מוסר שבעתים מוזקקים, אשר שפתי קודש היו נוספות, במשך ימי חג
הסוכות, רבינו הקדוש רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זצוק"ל

אב"ד בק"ק ארשיווא, קראלי, סאטמאר, ועיה"ק ירושלים,
ובסוף ימיו בקרית יואל יצ"ו

זכרו הבהיר מאתנו לא ימוש לדור דורים,
עד יעמוד הכהן לאורים.

חלק שני

חג הסוכות — הושענא רבה — שמיני עצרת — שמחת תורה

הוצאתו לאור בחמלת ה' עלי

שלהי שנת תנשי"א לפ"ק

אפרים יוסף דוב אשכנזי

ש"ב ובן ביתו של מרן המחבר זצ"ל

בהוצאת בית מסחר והוצאת ספרים "ירושלים"

הוצאת

"ירושלים"

ברוקלין, ניו יארק

גדולה השמחה עד מאוד ע"י שנהפך הפחד לשמחה, וכ"ל לית נהורא כההוא דנפיק מגו חשוכא, ודייקא לפי שהי מקודם פחד גדול כל כך לכן גדולה השמחה ביותר.

ו"ש הפייטן רחמים היינו שרים וחשונים וקאי על ישראל, נוסדו יחד לשמח צחג הסוכות, מרוב הנחה דייקא, ר"ל לפי שהי מקודם פחד ורוב הנחה לכן גדולה עתה השמחה עד מאוד, דהשמחה היותר גדולה היא אותה שמחה הצאה מכה רוב הנחה שקדם לה, וע"כ עתה צחג הסוכות נוסדו יחד לשמחה כל הכיתות שבישראל, וזה שנמר אומר דכל ישראל אף הפחותים שבהם אשר התחבטו והתעבבו בחשונתם עד יוהכ"פ שאלם גדול ביותר צחי הפחד אם יזכו בדין, גם הם ישישו בהלל ובשמחה צחג הסוכות, דכיון שציוהכ"פ הקב"ה מוותר להם הכל לכן צבוא חג הסוכות תוגדל צחי השמחה גם אלם על שיאלו זכאים והצן. (חרצ"ד לפ"ק)

נד

דעוד יתבארו דברי הפייטן רחמים נוסדו יחד מרוב הנחה וכל ישראל ישישו בהלל ובשמחה צחג הסוכות, ולכאורה ל"צ כוונת הדברים באומרו רחמים נוסדו יחד מרוב הנחה, וגם מהו הקישור וכל ישראל ישישו בהלל ובשמחה דמה ענין זה לה.

גם ל"צ מה שכלל שליעת הדין והחסד דהיינו הנחה ושמחה צחדא מחתא, דאם הרחמים נוסדו יחד מרוב הנחה ל"כ הוא עת שליעת הדין ועידן ריתחא ולי"כ לשמחה מה זו עושה לבית ישראל, מה מקום לשמחה בזמן פחד ודין הלא לכאורה הם שני הפכים וחרתי דסחרי אהדדי.

גם ראוי להבין מה שתקנו רז"ל התחלת שמחת בית השואבה שהיתה שמחה רבה ועלומה דוקא צליל צי דסוכות בארשפיזא דינחק אצינו, והלא מדתו הוא חרדה ופחד וכמ"ש ויחרד ינחק חרדה גדולה וציון שהוא עת חרדה לשמחה מה זו עושה.

ד) ובמ"ב ל"צ דשמו של ינחק אצינו מורה על שמחה וחרדה וכמ"ש צלדתו ותאמר שרה לחוק עשה לי חלקים וגו' ות"א חדוא עבד לי ה', ולכאורה הרי זה היפך מדתו של ינחק אצינו שהוא מדת הגבורה והדין דמה מאוד יש לפחד מחוקף הדין, ומה מקום שם לשמחה.

ה) ובמ"ד"ר (פריג ח') ותאמר שרה לחוק עשה לי חלקים, ר' צרכיה צריצ"ס צשי"ר שמואל צרבי ינחק, ראובן צשמחה שמעון מה איכפת ליה כך שרה נפקדה אחרים מה איכפת להם, הלא צשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חרשים נתפקחו, הרבה סומים נתפחחו, הרבה שועים נשחפו, נאמר כאן עשייה ונאמר להלן והנחה למדינות עשה, מה עשייה שנאמר להלן יתן דורייה (פרש"י מתנה ודורון) לעולם אף עשייה שנאמר כאן יתן דורייה לעולם, ור' לוי אמר הוסיפו על המאורות, נאמר כאן עשייה עשה לי ונאמר להלן ויעש חלקים אה שני המאורות עכ"ד המדרש. ול"צ כמ"ל דהלא מדתו של ינחק אצינו הוא גבורה ודין ואיך זה נפקדו הרבה עקרות ונתרפאו כמה חולים צעת שירדה מדת הגבורה והדין לעולם והרי זה לכאורה חרתי דסחרי, גם ל"צ מה ענין הוסיפו על המאורות ללידת ינחק אצינו ע"ה.

ו) וא"ל חולדות ינחק בן אברהם אברהם הוליד אה ינחק. יל"ד צכפל הלשון דהיינו כך ומה צה ללמדיו צזה, ופרשיד"ל ידוע.

ז) ובמ"ד"ר (פס"ג) גיל יגיל אצי לדיק ויולד חכם ישמח צו, גילה אחר גילה צזמן שהלדיק נולד. ול"צ מהו הכוונה גילה אחר גילה ולכאורה הרי אין כאן רק גילה אחת שנוול ינחק. גם ראוי להבין מה שדרשו בן צלדת ינחק דוקא ולא צלדת אברהם אצינו ויעקב אצינו ושאר לדיקים, ומה גם דמדתו של ינחק היא פחד וגבורה וכמ"ל ואיך נתוספה שמחה וגילה יתירה דוקא ע"י לידתו.

אבל אם כבר נתמלא סאתם אין מועיל להם זכות הלדיק. וצחי השנית היא דוקא ללדיקים שאינם גמורים, דשייך צהו הכ טעמא דמשניתן רשות למשחית אינו מצחין, אבל ללדיקים גמורים דלא שייך צהו הכ טעמא דמשניתן רשות וכו' כדגרסונו בפ"ק דע"ז (דף ד' ע"א) כחיצ חלילה לך וגו' להמית לדיק עם רשע וכחיצ והכרחי לדיק ורשע, ל"ק כאן ללדיק גמור כאן ללדיק שאינו גמור, כלומר ללדיק גמור אף משניתן רשות למשחית הוא מצחין בו, ל"ב לפ"ז לא שייך בו צחינה השנית, ולפ"ז במקום שנתמלא סאתם שאין זכות הלדיק מועיל להם ואינם נלולים אלא עבור הללית הלדיק עממו לכל יספה גם הוא צעונם, ממילא הא ליחא אלא ללדיק שאינו גמור ולא ללדיק גמור דאיכו בלל"ה ניכל. והיינו דקא מתחזי להו בחלמא דהא מילתא לא הוה משום רב דנפיש זכותיה, כלומר דמשום דנפיש זכותיה עובא לא שייך גביה הכ משניתן רשות אינו מצחין ח"ו, ואי משום הגנת זכות כבחינה הא' הא מילתא זערתיה היא לגביה דרב להגן רק על השכונה הריא דהי מגין על כל העיר, אלא דהאי דנתמלא סאתם ולא מהני הגנת זכות, אלא הא מילתא הוה משום לדיק אחרינא דלא נפיש זכותיה כל כך, דללדיק שאינו גמור אמרינן משניתן רשות למשחית וכו' ומח"ע הוא מגין עליהם משום הללית עממו עכ"ד המו"ק, הביאו ק"ז זכ"ה צ"ש"מ ר"פ נה וסיים עלה ושפתים ישק משיב דברים נכוחים.

→ **ובע"ז** כתב הי"מ צ"י בלק מסביר דנפשיה עפ"ד הרשב"א (בחורח הבית הארוך המוצא צ"י צו"ד ס"ם קר"ה) שכחצ ליישב קושיות מהר"ש על התוספתא דשני קופות של חולין ונפל חרומה לאחד ואין ידוע לאיזה ובאחת יש בו כדי לצטל ובאחת לא, דמותרין מחמת שאני אומר שגפיל ל"ו שיש צה כדי לצטל, והקשה הר"ש למיל לטעמא דשאני אומר וכו' הא אם אין צ"ו כדי לצטל ואין צ"ו כדי לצטל ויש צעיבהם כדי לצטל קוייל דמלטרפין ל"ב הי"ג מלטרפין, והשיב הרשב"א דשאני התם שעיבהו נכנסין בגדר הספק ולכן מלטרפין, משא"כ הכא דהקופה שיש צה כדי לצטל

← **ח' בגמרא** (שבת דף פ"ט ע"ב) ח"ר שמואל בר נחמני ח"ר יונתן מאי דכתיב (ישעיה ס"ג) כי אחה אצינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו, לעתיד לצוא אומר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו, אומר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר אימא לי ליעקב דכוח לי נער גדול צנים אפשר דצעי רחמי עליהו, ח"ל בניך חטאו, אומר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך וכו' ח"ל ליחק בניך חטאו, אומר לפניו רבש"ע צני ולא בניך, צעשה שהקדימו נעשה לנשמע קראת להם צני צכורי עכשיו צני ולא בניך, ועוד כמה חטאו כמה שותיו של אדם וכו' פלגא עלי ופלגא עלך, ואם תאמר כולכו עלי הא קריבא נפשי קמך, פתחו ואמרו כי אחה אצינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו וכו' ע"כ. ולכאורה דברי הגמ' פליחים המה דהאיך יתכן שאברהם ויעקב לא למדו זכות על ישראל, והלא הוא היפך מידתם דאח"כ הוא שורש מדת החסד ויעקב אצינו כלול מחסד ודין, ואיך יתכן שהם לא ביקשו רחמים כלל אלא אמרו ימחו על קדושת שמך, וילחק שהוא מדת הל"ן ביקש עליהם רחמים. (ועיין בשלה"ק פ' וירא מ"ש צזה לפי דרכו).

← **וב"ר** אלה באחת יבוארו עפ"מ"ש המו"ק (צ"ר פמ"ע ס"י י"ד) לבאר הא דגרסונו בפ"ג דתענית (דף כ"א ע"ב) צסורא הוות דצרתא צשיצבותיה דרב לא הוות דצרתא, סצרו מיני משום זכותיה דרב דנפיש, איחחזו להו בחלמא, רב דנפישא זכותיה עובא הא מילתא זעתי לי לרב (פירש"י גם זה קטן הוא לפי גדולת רב) אלא משום ההוא גצרה וכו'. והקשה המהרש"א ז"ל מאי קאמר רב נפיש זכותיה והא אדרבה כי נפיש זכותיה פשיטא דראוי להגן דככלל מחתים מנה. ותירץ המו"ק ותרי"ד דיש שני מיני הגנה, אי שהלדיק מגין בצכותו על הרשעים, והצ' שהקב"ה מניל את הרשעים כדי שלא יספה גם הלדיק, דכיון שניתן רשות למשחית אינו מצחין צין עוב לרע. והנה הבחינה הראשונה יתכן ללדיקים גמורים דזכותם מגין, אבל רק לאותן שלא נתמלא סאתם,

שלא באת אלי היו שוקלן מעשי ומעשה עירי ואני לדיקת ציניהם והייתי ראוי לנס, ומשבת אללי לפי מעשיך לא נחשבת לכולם ואין לדיקתי עיבת. וכן בלוע הוא אומר (בראשית י"ט) ואנכי לא אוכל להמלע הברה אלל אברהם כי לא תהא זכותי זוכרת אלל, כשהייתי אלל אנשי סדום היו הקצ"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה לדיק וכדאי להגלל וכשאצוה אלל לדיק אני כרשע. וכן הוא ברש"י פי וירא שם. (ועיין אגרא דכלה פי וירא משפ"י בזה עה"כ חלילה לך להמית לדיק עם רשע). והנה לכאורה לשון הכי מה לי ולך אין לו ביאור ואינו מבוחר מהו הכוונה בזה, וביאר ביש"מ עפ"י הקדמה הגיל דהנכנס לגדר הספק מלערף זכותו עמהם כדי להגן בעדם ונמלה דיש ציניהם דבר המשותף, דשניהם צדד הספק להיות נידון ביחד ומגינים זה על זה, משא"כ הלדיק הגמור שאינו נכנס צדד הספק כלל אין לו דבר המשותף עם זולתו ואין צידו להגן, וי"ש הנרפית מה לי ולך ר"ל מה הוא הדבר המשותף צינינו כי באת אלי להגן, הלא אין שום שותפות צינינו כי אני החייב ואתה הזכאי הגמור אי"כ הוא רק להזכיר את עוני, עכ"ד היש"מ יעו"ש.

→ **ונמצא** לפ"ז דלפעמים עדיף יותר צחי הלדיק שאינו גמור מצחי הלדיק הגמור, דהלדיק הגמור הוא צחי מה לי ולך שאין צינו לצינס דבר המשותף ואין צידו להגן וע"כ יתכן שיהי עוד למזכרת עין ח"ו דלעומתו לרשעים יחשבו, משא"כ הלדיק שאינו גמור שגם הוא נכנס לגדר הספק ויש דבר המשותף צינו לצינס אינו צחי להזכיר עונם אלא אדרבה חזי זכותו לאלערופי עמהם להגן בעדם, ולפ"ז יתבאר מה שהעמוד המדרש גילה אחר גילה בזמן שהלדיק נולד בלידתו של יחזק אצינו דוקא ולא אמר כן בלידת שאר לדיקים. דהנה לפי הר"ל נמלה דאע"פ שיש שמחה בשעה שנולד הלדיק בעולם, מי"מ אם הוא צחי לדיק גמור הרי אין זכותו מלערפת להגן על הליבור ואין כאן עוד שמחה אחרת זולתה, דאדרבה הרי לעומתו מגרעות ניתן להם להזכיר עונם ח"ו, אמנם לא כן

אינה נכנסת צדד הספק לכך אינה מלערפת ולריך לעממה דשאני אומר וכי, שאין דבר מלערף לצעל האיסור אלא מה שנכנס צספק מחמת האיסור, דכלפי שהאיסור מכניסו צספק מחעורר הוא לצעלו, אבל מה שאינו נכנס צספק האיסור מה לו להלערף עם אחר לצעל האיסור. וה"כ קי"ל שם צבי קדירות של היתר שגפל איסור לתוך אי מהן אם אין צכל אי מהן כדי לצעל האיסור שחיהן מלערפות לצעלו, אבל אם יש צאי מהן כדי לצעל לא אמרין מלערפות, שאין ראוי להלערף אלא הנכנס צספק האיסור יעו"ש צצ"י. וה"כ י"ל סברה דלפעמים לדיק שאינו גמור מועיל יותר להכריע לזרו מלדיק גמור, לדיק שאינו גמור נכנס צדד הספק משא"כ לדיק גמור עכ"ד היש"מ.

← **ועפ"ז** יתבאר למה דוקא יחזק אצינו יכול להגן על ישראל ולהגילם ולא שאר האצות, דהנה יחזק צגמרה (ערכין י"ז) ר"ה הגדול אומר אלמלי צה הקצ"ה עם אברהם יחזק ויעקב צדן אין יכולין לעמוד מפני תוכחה, והנה תוקפא דיניא הוא מדרשו של יחזק אצינו אי"כ נמלה דעל ידו נכנסין הכל לגדר הספק אפילו לדיקים גמורים, ואפילו הלדיק עצמו אינו יכול לעמוד צדן הקשה וגם אליו נוגע מדה"ד, על כן שפיר חזי לאלערופי עמהם ולהגן בעדם, משא"כ עפ"י מדה"ש של אברהם ויעקב שהם מלד החסד והרחמים אינם נכנסים לגדר הספק כלל לפי שהם לדיקים גמורים ואין לריבין להגלה מלד ענמם, על כן אי אפשר להם להגן על ישראל בצירוף זכותם כי אינם מלערפים עמהם כר"ל, וא"ש דדוקא יחזק אצינו ע"י שהוא מקור הדינים יש צידו להגיל את ישראל.

← **ומעתה** נצוה לבאר דברי המדרש עה"כ ואלה תולדות יחזק צן אברהם, גיל יגיל אצי לדיק וג"י גילה אחר גילה בזמן שהלדיק נולד, ונקדים עוד מי"ש שם היש"מ לפרש עה"כ (מלכים א' י"ז) שאמרה הנרפית לאליהו מה לי ולך איש האלקים באת אלי להזכיר את עוני וג"י, ופרש"י (והוא מדברי הצ"ר פי וירא ס"פ ג' סר"א) עד

ובזה אפשר לבאר מה דליתא בגמרא (יבמות ס"ד) ע"כ ויעתר יחזק לה' ח"י יחזק למה נמשלה חפלתן של לדיקים לעתר מה עתר זה מהפך החצוצה ממקום למקום כך חפלתן של לדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזות למדת רחמנות. וכתיב המהרש"א ז"ל דזכר זה גבי יחזק עפי מצאנו חצות לפי שהיתה מדתו מדה"ד כמ"ש פחד יחזק ואעפ"כ בחפלתו הפך מדה"ד למדה"ר עכ"ד. ולכאורה עדיין ל"צ דסוף כל סוף כיון שמדתו מדה"ד האך הפך אותה לרחמים שאינה מדה שלו. ולדרכינו ניחא דהיא הנותנת דכיון שע"י מדתו מתעוררת חוקפת דדינא ע"כ נכנס גם הוא בגדר הדין וחוקק לבקשת רחמים עבור עלמנו. וע"כ זכותו מלערף להגן ולהליל ומתהפכת מדה"ד לרחמים.

→ **ועפ"י** יתבאר הפייע רחמים נוסדו יחד מרוב אהבה וכל ישראל יישבו צה"ל וצשמחה, רחמים פי שרים וחשובים ורומז על הלדיקים, וכבר בארנו דבשעה שהדין מתוח ח"ו גם על הלדיקים אזי הם מלטרפים ומגינים בזכותם על בני דורם, ולז"א רחמים היינו הלדיקים נוסדו יחד מרוב אהבה היינו מחמת חוקף הדין המתוח גם עליהם, ע"כ וכל ישראל יישבו צה"ל וצשמחה דכיון שהלדיקים ג"כ נכללן עמהם בגדר הדין ע"כ יכולין להליל על כולן וכולן ששים ושמים. ומעתה מובן שפיר טעם להתחלת גודל השמחה של בית השואבה באושפיחא דילחזק דוקא, מפני שעיקר השמחה היא ע"י כוחו ומידתו של יחזק כי ע"י חוקף הדין דילי חביה הישועה לישראל וכנ"ל. וא"ש נמי מה שנקרא שמו יחזק ע"ש השמחה וכמו שאמרה שרה אמנו לחוק עשה לי חלקים, דדייקא מפני שמדתו מדה"ד וכנסין חף הלדיקים לגדר הדין ע"כ נלמח הללה לישראל, וע"כ שפיר נקרא שמו ע"ש השמחה דעל ידו נהוה השמחה האמיתית לישראל.

→ **ובזה יתפרש** ג"כ המדרש הביל ותאמר שרה לחוק עשה לי חלקים וגו' הרבה עקרונות נתפקדו עמה והרבה חולים נתרפאו וכו', דהכל מטעם הביל דמחמת שנוגד יחזק שהוא מקור הדין

בלידת הלידק אשר זכותו יערק עמהם לכן עליהם יש כאן עוד שמחה אחרת שנוגד מושיען של ישראל, ואזי יש כאן גילה אחר גילה. וע"כ בשעה שנוגד יחזק חצונו שמידתו חוקפת דדינא וע"כ הכל נכנסין לעומק הדין וחזו לאצטרופי להגן על ישראל לכן ה"י כאן גילה אחר גילה, ה"י שנוגד הלידק בעולם, ועוד גילה אחרת שנוגד מושיען ומלילם שעמיד להציא להם ישועה גדולה ופורקן ביום הדין, משא"כ בלידת אשר לדיקים שע"פ מדתם אינם נכנסים לגדר הדין כלל כנ"ל.

← **ועד"ז** הפ"ל הכי ואלה תולדות יחזק בן אברהם אברהם הוליד את יחזק. בהקדם עוד מ"ש בספר מגיד מישרים להב"י (בפי תולדות) שפי הכי ואלה תולדות יחזק בן אברהם דאלמלא ה"י יחזק בן אברהם איש חסד לא ה"י העולם יכול להתקיים מחמת חוקף הדין, וז"ל חבל רוח דמלחא דמשום חוקפת דילחזק (פי מדת יחזק שהוא גבורה ודין) לא ה"י אפשר לאתקיימא עלמא ק"ו לאפקא חולדן מנייה, ולכ"י אצטריך אברהם דאיכו חסד לעקד את יחזק לתצרה לחוקפי וכו', והשתא הכי פיירושא דקרא ואלה תולדות יחזק בן אברהם הדע האך הוא דילחזק חוליד חולדן ואתקיים עלמא עלי משום דהוא בן אברהם דהוא איש חסד עכ"ל. ולדרכינו הפ"ל עוד באופן אחר קלח דהנה כבר מבואר לעיל דכיון שע"י מדתו של יחזק חצונו חוקפת דדינא חין מי שחכה בדין וע"י שהכל נכנסין לגדר הדין ראו לאצטרופי זכותם להגן על כל הכלל כולו, וא"כ לפי"ז יולח חסד גדול לישראל מגבורות יחזק, ואפשר שכל זה הוא מכוחו של אצ"ה שה"י איש חסד וע"י שה"י יחזק בן אברהם ע"כ גם מדתו מדת הדין סופו ותכליתו חסד גדול, ומעתה ה"פ דקרא ואלה תולדות יחזק ר"ל ע"י שנוגד יחזק שהוא מקור הדין בן אברהם מקור החסדים ע"כ ילא בצופו שאברהם הוליד את יחזק, ר"ל שאברהם שהוא מקור החסדים הוא המוליד את יחזק דגם ע"י מדה"ד של יחזק ילאו חסדים גדולים, וגם חוקף הדין של יחזק הוא חולדה של חסד ותכליתו חסד שעל ידו יתעוררו רחמים וחסדים על ישראל.

ונכנס אף הוא בגדר הדין המתוח ע"כ ילאו רחמים גדולים לעולם ונפתחו שערי ישועה ורחמים לכל הזקוקים להושע, וע"כ נפקדו הרבה עקרות ונחרפלו הרבה חולאים ע"י גודל עת רצון שנתהוה אז. ורי לוי אמר אף הוסיפו על המאורות, דהנה ידוע דמיעוט הירח שנחמטע אורה מכמו שהיתה בשעת הצריחה, אינו אלא עתה בזמן הגלות כל זמן שאין עדיין החיקון השלם, מש"כ לעתיד אחר הגאולה שלימה תתמלא פנימת הלבנה ויתוסף אורה כצראשונה, ויהי אור הלבנה כאור החמה וכאור שצעת ימי צראשית וכמו שהיתה קודם מיעוטה, וגם אור החמה יהי שצעתים כאור שצעת הימים כמפורש בקרא (ישעי ל'), והנה גבי שעיר של ר"ח כתיב צי חטאת לה' ודרז"ל (שבועות ע' חולין ס' ע"ב) אמר הקצ"ה הביאו עלי כפרה שמייעטו את הירח. וכל זה ע"י מדתו של יחזק אצינו דע"י דקדוק הדין הכל נכללן בגדר הדין וגם הקצ"ה כזיכור אומר הביאו עלי כפרה, וע"ד שאומר יחזק פלגא עלי ופלגא עלך (ועיין באורך בדרוש הבא דע"י דקדוק הדין גם הקצ"ה כזיכור נחשב לגרמא זה מסייע לזכות את ישראל) וע"י חבי גאולתן של ישראל כמ"ש בגמ' ואז יחוסף על המאורות, נמלא דע"י יחזק אצינו יחוספו המאורות לעת"ל, וד"ש ר' לוי שעתה צעת לידתו של יחזק אצינו שעל ידו תהי הגאולה הוסיפו על המאורות, ואע"פ שצפועל תהי זאת רק לעתיד מ"מ מאז כבר הוכן צבת, וד"ש הוסיפו על המאורות והבן.

ח"ו (עיין שלה"ק מס' ר"ה צנונת החקיעות), וכיון שמידתו של יחזק גבורה ודין לשמחה מה זו עושה. — (ג) וכמ"כ קשה דשם יחזק מורה על שמחה כמ"ש ותאמר שרה לחוק עשה לי חלקים ומה מקום לשמחה צערה שירדה מדה"ד לעולם. — (ד) גם יחזקרו המדרשים ה"ל, לחוק עשה לי חלקים ר' לוי אמר הוסיפו על המאורות וכו' דל"צ מה ענין הוספת המאורות ללידת יחזק אצינו ע"ה. — (ה) וגם מה שדרשו ע"כ ואלה תולדות יחזק בן אצרהס, גיל יגיל אצי לדיק וגר גילה אחר גילה בזמן שהלדיק נולד. דיש להבין מה שדרשו בן בלדת יחזק דוקא, ומה גם דלחזק מידתו פחד וגבורה ומה ענין לשמחה היחירה.

ו) ונקד"ים דברי הגמ' המוצא לעיל (שבת דף פ"ע) א"ר שמואל צ"נ א"ר יונתן מה דכתיב כי אהה אצינו כי אצרהס לא ידענו וגר לע"ל אומר לו הקצ"ה לאצרהס בניך חטאו, אומר לפניו רצ"ע ימחו על קדושת שמך, אמר אימא לי ליעקב דה"ל לער גידול צנים וכו' א"ל בניך חטאו, אומר לפניו רצ"ע ימחו על קדושת שמך וכו' א"ל ליחזק בניך חטאו, אומר לפניו רצ"ע עלי ופלגא עלך, ואם תאמר כולוהו עלי הו קריבם נפשו קמך, פתחו ואמרו כי אהה אצינו, א"ל יחזק עד שאתם מקלסין לי קלסו להקצ"ה וכו' ע"כ. ולכאורה יפלא כל רואה איך אפשר שאצרהס ויעקב אצינו יפסקו את הדין על ישראל ויאמרו ימחו על קדושת שמך ולא ימלינו עוב על צניהס ולא יחפלו עליהס להגילם ציוס דין אחמהב.

(הרצ"ו לפ"ק)

והמהרש"א ז"ל כתב שיש צמשמעות דצריהס צי פניס לעובה או לרעה ח"ו, אם לרעה שימחו ח"ו ישראל בקדושת שמך, ואם לעובה שימחו עונותיהס בקדושת שמך כמ"ש וכפר על חטאתיו למען שמך, והס כוונו ע"ד העובה, עכת"ד ז"ל. אמנם עדיין הקושיא במקומה עומדת, כי אין מצובר צמשמעות דצריהס שימחו קאי על עונותיהס, וה"ל לבקש רחמים בלשון המצובר לעובה, ובזוה"ק פ' וישלח (דף קס"ט) למדו מתפלת יעקב אצינו שצריך להחפול בלשון מצובר

נה
עוד יחזק באופן אחר מה שיסד הפיעון רחמים נוסדו יחד מרוב אהבה וכל ישראל ישישו בהלל ובשמחה בחג הסוכות. — (ב) וגם מה שקבעו חז"ל שמחת צית השואבה על ליל צי דסוכות אושפחה דלחזק שמידתו גבורה ופחד, ולכאורה עת חרדה הוא וכידוע מדברי מרן האריז"ל בענין החקיעות צריה שיש ליזהר שלא להזכיר ולעורר מדת יחזק לצדו מפני שהוא יוס דין ויחזק מידתו גבורה וצריך ליזהר שלא להגביר כח הדין

ספר

חידושי תורה

המכיל בקרבו אוצר בלום מחידו"ת ודרשות שנאמרו לפני
תלמידי ישיבה"ק דקרית יואל ע"י מורינו

הגה"צ **מהר"א מ"ב** שליט"א

אב"ד ור"מ פה ק"ק קרית יואל יצ"ו

שנת תשס"ג

יצא לאור ע"י

וועד להוצאת ספרי הגה"צ אב"ד ור"מ קרית יואל שליט"א

לרגל שמחת נשואי נכדתו הכלה תח"י

בת בנו הרב אב"ד דקהלתינו באנטווערפן שליט"א

ר"ח חשון תשמ"ה לפ"ק - פה קרית יואל יצ"ו

די הלדקה הוא בפני צי"ד ועל ידי זה מועיל המשונה כי מודה בקנס לפני צי"ד פטור.

וזוה שדרשו במדרש אם אחס רואים לעמוד צדין עסקו בתורה, ביאור הענין על פי מה ששנינו במס' אבות (פ"ג מ"ו) שנים שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם הרי לבעת עסק התורה איכא השראת השכינה ומועיל משונה דהוי במקום צי"ד ובפני בעל דין.

ובזה מיושב דברי רש"י כי כששמעו ישראל הקללות והעונשין לעוברי מצוותיו,

חשבו בנפשם כי אף אם ישובו בכל לבנם ויחודו את חטאתם במעלם אשר מעלו אעפ"כ אין צדק כלום כי ההודאה בקנס צריך להיות דוקא במקום צי"ד ובפני בע"ד, ועל כן התחיל משה לפייסם אחס נצבים היום כולכם וגו' הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אחס קיימים לפניו, כי בני ישראל על ידי ענוותנותן הוי במקום צי"ד ובפני בע"ד ושפיר יועיל תשובתם לפני הקב"ה.

* * *

פרשת האזינו

74 האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, וכחצ צלור החיים הקדוש צפרשחן, שנחכוון משה רבינו לדבר עם הדרגות שונות הנמצאים בישראל, שמים רמו לחשובי העדה שהם במדרגה גדולה בצחינת שמים, וארץ כינוי להמון העם שהם בצחינת ארץ, עי"ש. וכצחינה זו כתב החיד"א צפרשחן, דשמים רומז לצדיקים.

ונראה על פי מה דאיתא בגמרא (מעניח כא): בקורא הוות דברתא, בשיבצותיה דרב לא הוות דברתא, סברו מיניה משום זכותא דרב דנפיש, איתחזי להו בחלמא רב דנפישא זכותיה טובא הא מילתא זוטרא ליה לרב, אלא משום ההוא גברא וכו', ודקדק המהרש"א דאדרבא משום דנפיש זכותיה כל שכן דראוי להגן דיש בכלל מאתיים מנה.

וביאר ח"ו זללה"ה בישמח משה (פי בלק) וכעין זה כתב בנור הקודש (ב"ר פמ"ט ס"ד), על פי מה שכתב הרשב"א (מובא בב"י י"ד סימן קי"א) גבי שתי קדירות של היתר, שנפל איסור לחוך אחד מהן, אם אין בכל אחד מהן כדי לבטל האיסור, שתייהן מצטרפות לבטלו, אבל אם יש באחד מהם כדי לבטל לא אמרינן דמצטרפות, כי אין מצטרף לבטל האיסור אלא מה שנכנס בגדר הספק, ומכיון שיש באחד כדי לבטל האיסור ואינו נכנס בגדר הספק אינה מצטרפת לבטל, עכ"ד. ומעתה צדיק גמור כרב דנפישא זכותיה טובא, אינו נכנס בכלל הגזירה ולכן אינו יכול להגין לבני דורו רק אם לא נתמלא סאתם, אבל צדיק שאינו גמור שגם הוא כלול בחוך הגזירה, כיון שנכנס בגדר הספק ראוי הוא להגין אפילו אם נתמלא סאתם, כי הקב"ה מצילו כדי שלא

יספה עמהם, דכיון שני מצחין בין טוב לרע, ע לסוכות עמוד קב

ועל זה רומז מאמר ה ואדבר"ה, כלומר היינו הצדיקים יש צהם הגזירה, או ומשמע האל אמר"י פי, אמירה רב

והם חבו לרגליך יי צוה לנו משה ופירש"י חכו עלמס חו נסי

ואפ"ל על פי מה ש (הספרדי, חיר"ד חוקה שאין אדם מעי טענות שקרים חיופים, פה בלבד לא יחושו עלי כובן בדבריו, הנה במע לא היה, אכן כשיהיה קבועה ושמורה לדור דבשלהי פרק נגמר הד דכתיבה לא אלימא כדב דיזאב שהרג את אוריה דוד (שמואל-ב יא טו) ה פני המלחמה החזקה ומת, ואמרינן התם וי ראשו אשר פגע יואב ב הכחוז היא, דלא ענש המלך רק כשמזוה לו כ

יספה עממה, לכיון שניתן רשות למשחית אינו מנחין בין טוב לרע, עכ"ד. (ועיין בדברי יואל לסוכות עמוד קכד מ"ש בזה).

ועל זה רומז מאמר הכתוב האזינו השמיים ואדבר"ה, כלומר צעת אשר השמים היינו הנדיקים יש צהם ליבור קשה, והם בכלל הגזירה, או ומשמע האר"ן, היינו פשוטי עם, אמר"י פי, אמירה רכה ונעימה, שגם הם

ינצלו ויגן עליהם זכות הנדיקים. וזה שאמר אח"כ כי שם הוי"ה אקרא צעת שרונה להשפיע רחמים וחסדים בחי' שם הוי"ה ז"ה, אז העצה הבו גדול לאלהינו"ו להגדיל מדה"ד, דאו כולם נכנסים לגדר הספק בחי' לדיק שאינו גמור וממילא זכותם מגין על כולם להשפיע רחמים.

L * * *

פרישת ברכה

והם תבו לרגליך ישא מדברותיך תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. ופירש"י תכו עלמם חוך תחמית ההר לרגלך בסיני.

ואפ"ל על פי מה שכתב בשו"ת גנת ורדים (הספרדי, חיו"ד כלל ג' סימן ט') לאיכא חזקה שאין אדם מעיז הרבה לכתוב בספר טענות שקרים וזיזים, כי כל הדברים שבעל פה בלבד לא יחשו עליהם כל כך, שאם ימצא חזן בדבריו, הנה צמעט זמן ישכח הכל כאלו לא היה, אכן כשיהיה בכתב תהיה חטאתו קצועה ושמורה לדור אחרון. ואף על גב דבשליה פרק נגמר הדין (סנהדרין מט.) משמע דכתיבה לא אלימא דברים שבעל פה, בעינא דיואב שהרג את אוריה על ידי כתב שכתב לו דוד (שמואל-ב יא טו) הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת, ואמרינן התם והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע יואב באוריה, יש לומר דגזירת הכתוב היא, ללא ענש הכתוב לעבור על דבר המלך רק כשמונה לו פה אל פה, ולא כשמונה

לו על ידי כתב שכתב לו, וטעמא דמלמא דכמה דברים אדם בוש לומר לחברו פה אל פה וכותבין לו על ידי כתב, שעל ידי כתב אינו בוש כל כך כיון שרצונו בכך, וכיון שגילה דעתו בכתב הנה לא יבוש אחר כך לאומרו לו פנים אל פנים, ולכן לא ענש הכתוב והקפיד על כבודו של מלך רק כשהמלך התחזק ושם פניו כחלמים וזוהו על אחיה דבר, לא כן כשכתוב לו כתב ומזוהו על אחיה דבר, עכ"ל.

ובזה כתב החיד"א בראש דוד (פ' עקב) ליישב מה שיש להעיר אהא דאמרו (שבת פח.) כי ממה שניתנה תורה בצפיית ההר איכא מודעא רבה לאורייתא, דהא מודעא שייכי בין איש ובין רעהו, אבל הכא גזרת המלך היא, וכתיב כל אשר ימרה את פיך יומת, ולא גרעי מלכות ה' מגזרת מלך, וכמו כן קשה גם אמאי הוצרכו אלות ושבעות וברייתות בערבות מואב וכיוצא, חיפוק ליה ללא גרע ממוות מלך בשר ודם לעבדיו, אמנם הרי מצואר דליווי המלך אין צו מיחה כי אם פה אל פה דוקא אבל לא בכתב, והשמה הוא הדין מלך שצוה על

משה ליכנס לארץ, ולזה הוסיף ואמר אתה
התחלת לבא אללי בסנה, ומבואר במדרש
(שמור"ר פ"ב ס"ה) שהטעם שנגלה הקב"ה ממך
הסנה דוקא, להורות שהקב"ה שיתף עמו
בזערן של ישראל, הרי ממה שהתחלת לבא
אללי בסנה מפורש יוצאת דיש אם למקרא
וקריין בכל צרחה לו צר צוא"ו, וא"כ צמה
שהשכינה היחה עמהם וקובלת סבלם כבר
נשלם זמן השעבוד, ואם כן אין צורך שיחרב
ציהמ"ק ויגולו ישראל בשאר גליות, ועל כן
אעברה נא.

*

ס"ב שבת נחמו (ואתחנן) - מאנטיסעלא יצ"ו

← באפטרותא דיומא (ישעיה מ א) נחמו נחמו
עמי יאמר אלהיכם, דברו על
לב ירושלים וקראו אליה כי מלאו צבאה
כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל
חטאתיה. איתא במדרש (איכ"ר פ"א ס"ז) חטאו
כפלים דכתיב כי לקחה מיד ה' כפלים בכל
חטאתיה, ומתנחמים בכפלים דכתיב נחמו
נחמו עמי יאמר אלהיכם, וצ"ב.

ויש לומר על פי מה דאיתא בגמרא (שבת
פ"ט) כי לעתיד לבא יאמר הקב"ה ליצחק
בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא
בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע
קראת להם (שמות ד כב) בני בכורי, עכשיו בני
ולא בניך, ועוד כמה שנותיו של אדם שצעים
שנה, דל עשרין דלא ענשת עלייהו פשו להו
חמשין, דל כ"ה דלילומא פשו להו כ"ה, דל
תרתי קרי ופלגא דלזווי ומיכל ודבית הכסא
פשו להו תרתי קרי ופלגא, אם אמה קובל אם
כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך,
עי"ש. וביאר מרן החתם סופר בדרשותיו (לי

אדר דף קמ"ד) על פי מה שאמרו חז"ל (ברכות
י"ג) גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך
ומי מעכב שאור שצעיסה ושעבוד מלכיות,
עי"ש. והנה צאמת עיקר הגורם לשליטת עשו
היה מה שיצחק אהבו וצרכו (בראשית כו מ)
והיה כאשר חרדו ופרקת עלו מעל לאורך,
ובזה נסתבז הגלות, וא"כ החטאים שהם
בסיבת הגלות ושעבוד מלכיות הרי יצחק הוא
הגורם, מה שאין כן שאר החטאים, וזה כוונת
אומרו פלגא עלי, ר"ל חלק החטאים שבאים
על ידי הגלות עלי, כי אני הייתי צעוכים
בגלות עשו, ופלגא עלך כי הם מפאת היצר
הרע ואתה בראת יצ"ר וגרמת לכל הקלקול
הזה, עכ"ל. (ועיין בדברי יואל לסוכות עמוד קלא).

וזהו ציבור המדרש, חטאו כפלים, היינו
שחטאו בשביל שני סיבות שגרמו לזה,
שאור שצעיסה דהוא היצר הרע, ושעבוד
מלכיות שהוא גלות עשו, ועל כן מתנחמים
כפלים דכתיב נחמו נחמו, וכתיב בני
יששכר (חמוז אב מאמר ה אות א) נחמו נחמו
נגימטריא יצחק, עכ"ל. והכוונה שהוא ימליך
טוב צעד בני ישראל ויאמר פלגא עלי ופלגא
עלך, ועל ידי זה נלא צדימוס ציוס הדין.

*

דרשת חיזוק מוצש"ק פרשת ואתחנן
מאנטיסעלא יצ"ו

אתה החילות להראות את עבדך את גדלך
ואת ירך החוקה אשר מי אל בשמים
ובארץ אשר יעשה במעשיך ובגבורותיך.
איתא במדרש (הובא בקדושת יו"ט לסוכות, ועיין
במגלה עמוקות אופן קד) אתה החילות להראות
את עבדך אלו ד' מינים שזלזל ועל כן
אעברה נא, והוא פלאי.

ויתבאר זהקדם מה
(ל) לולב
ובגמרא פריך קא פסי
ציוס טוב ראשון ולא
בשלמא יום טוב ראש
לכם, משלכם, אלא ציו
אמר רבי יוחנן משום
משום דהוה ליה מצו
ואמר רבי יוחנן משום
מאי דכתיב (ישעיה סח
משפט שונא גזל בעולב
שהיה עובר על צית ה
מכס למוכסים, אמרו ו
הוא, אמר להם ממני
ולא יצריחו עצמן מן ה
אני ה' שונא גזל בע
ויצריחו עצמן מן הגז
משום) מהא דמניא כבר
לכם משלכם, למה לי
חיפוק ליה דצלחו הכי
הבאה צעב
ובתב בשו"ת מהר"י
דמקושית המו
דגס בשוגג מקרי מצו
הקשו התוספות מיד, או
להוציא גזול בשוגג. או
סבירא להו כן רק לרצ
טעמא דקרא, וכדאמ
(דף ל) משל למלך בש
צית המכס אמר לעבו
אמרו לו והלא כל המו
להם ממני ילמדו כל ט
עצמן מן המכס, אף
שונא גזל בעולה, ומו
עצמן מן הגזל. ולפי